

Cronica numismatică și arheologică

FOAIE DE INFORMAȚII A SOCIETĂȚII NUMISMATICE ROMÂNE

Director: CONST. MOISIL

Proprietatea Societății Numismatice Române.

Înregistrată la Trib. Ilfov sub Nr. 469/938

DR. G. SEVEREANU

Aripa morții a atins în ziua de 21 Septembrie 1939 pe unul dintre cei mai tineri membri fondatori ai societății noastre, pe cunoscutul Dr. G. Severeanu.

Colecționar pasionat de monete și medalii încă de pe când urma cursurile universitare, regretatul nostru coleg a contribuit într-o mare măsură la înființarea Societății Numismatice Române, dând un concurs entuziast lui Alexandru Cantacuzino, care în primăvara anului 1903 luase inițiativa întemeierii ei.

Pentru aceasta D-rul G. Severeanu a fost ales încă în primul comitet ca secretar, iar la 1905 i-s'a încredințat și redactarea Buletinului societății, care la început apăruse sub îngrijirea lui Alexandru Cantacuzino.

Această din urmă însărcinare a păstrat-o până în anul 1913, când a fost ales secretar general al societății, demnitate în care s'a reales mereu timp de 20 ani.

În tot acest timp D-rul G. Severeanu a fost un colaborator statornic al Buletinului societății noastre, publicând de o parte studii privitoare la monetele și pondurile antice, grecești și romane, de altă parte la monetele românești. De asemenea a dat publicității și câteva studii cu subiecte arheologice.

De altfel subtilul său spirit de colecționar i-a înlesnit să-și îmbogățească colecția numismatică și arheologică cu un număr enorm de monete și obiecte arheologice, cari orânduite cu îngrijire și sistem în dulapuri și vitrine elegante, dădeau impresia unui adevărat muzeu. Această frumoasă, importantă și valoroasă colecție a fost dăruită, după moartea lui, de d-na Maria Dr Severeanu, muzeului municipiului Bu-

curești. Căci regretatul fusese numit în 1931 director al acestui muzeu și păstrase această demnitate până în ajunul morții sale.

În calitate de director al muzeului municipiului D-rul G. Severeanu a organizat acolo o secție numismatică și medalistică și a început să publice revista „București”, în care a tipărit un număr de articole numismatice și arheologice.

Deși după ce a trecut la acest muzeu defunctul s'a despărțit de societatea noastră, amintirea lui va rămâne neștersă în inimile membrilor ei, iar meritele ce și-a câștigat pentru propășirea ei vor fi totdeauna recunoscute.

CONST. MOISIL

IOAN C. PANAITESCU

O lună după moartea D-rului G. Severeanu, un alt membru fondator al societății noastre, Ioan C. Panaitescu, a încetat din viață după o boală de mai mulți ani. Fost director al personalului Eforiei Spitalelor Civile din București, defunctul a manifestat în cursul lungii sale vieți de 82 de ani, un interes deosebit pentru studiile de numismatică și de medalistică românească. Biblioteca sa bogată în cărți și reviste de specialitate îi satisfăcea în cea mai mare parte acest nobil interes, iar conferințele și comunicările dela ședințele societății, însoțite de discuții lămuritoare îl atrăgeau foarte mult.

Dar o boală grea, care l-a ținut la pat în ultimii ani, a pus capăt acestor preocupări ale distinsului nostru coleg, iar moartea ce i-a survenit în ziua de 20 Octombrie l-a liberat de cătușele acestei vieți.

Urmat de simpatii și regrete unanime, cel ce a fost Ioan C. Panaitescu a trecut în eternitate.

CONST. MOISIL

PROF. NICOLAE DRĂGANU

Înainte de sfârșitul anului moartea nemiloasă a cerut societății noastre o nouă jertfă. Eminentul, simpaticul și savantul profesor dela universitatea din Cluj, Dr Nicolae Drăganu, membru onorific al societății, a fost doborât la 16 Decembrie, încă în floarea vârstei, înainte de a împlini 55 de ani, și în plină activitate științifică și culturală.

Căci mult regretatul n'a fost numai un distins profesor, dar și un mare învățat, care a îmbogățit știința noastră filologică și istoria literaturii vechi românești cu opere de cea mai mare valoare.

Descendent dintr-o veche familie de grăniceri români din comuna Zagra, județul Năsăud, defunctul a fost în mai multe rânduri rector al universității din Cluj și între anii 1934—1937 primar al municipiului.

În această din urmă calitate a dat societății noastre cel mai prețios concurs, cu prilejul organizării Congresului de numismatică și arheologie din Cluj la 1936.

Deși nu era numismat, se interesa de aproape de lucrările ce se publicau în această specialitate și se ținea în curent cu descoperirile monetare ce se făceau în toate ținuturile țării noastre. Ca filolog îl interesa terminologia veche monetară și o mulțime de numiri vechi privitoare la monetele, cari s'au emis ori au circulat la noi, au fost identificate și lămurite cu competența sa neîntrecută.

Pentru meritele sale științifice excepționale Academia Română l-a ales printre membrii activi ai ei; dar n'a avut prilejul să-și țină măcar discursul de recepție pe care-l pregătia, căci a fost prea curând răpit din rândurile acestui înalt corp științific și cultural.

Dintre numeroasele sale lucrări de mare valoare științifică amintim numai pe aceea care a fost mai mult apreciată atât în țară, cât și în străinătate: *Românii din veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticeii*. Întrânsa se arată pe temeiul documentelor, că în aceste veacuri se găseau nu numai în Ardeal, dar chiar în Ungaria, un număr foarte mare de așezări vechi cu nume românești, dovadă că Românii erau răspândiți de mult în aceste țări. Astfel teoria unor scriitori străini, dușmani nouă, că Românii s'ar fi stabilit în stânga Dunării abia în veacurile al XIII și XIV, revenind de peste Dunăre, cade dela sine.

Mult regretatul a fost și un activ colaborator la *Dicționarul limbii române*, pe care-l publică Academia Română; un mare număr de cuvinte din această operă sunt redactate de el.

De asemenea a descoperit și publicat cărți și manuscrise vechi românești, pe care le-a comentat și le-a interpretat cu o pătrundere și metodă desăvârșită.

Moartea prematură a acestui savant este o pierdere ireparabilă pentru știința românească și pentru societatea noastră. Amintirea lui însă va fi pentru noi toți nu numai un motiv de înaltă admirație, dar și o pildă de muncă desinteresată și conștiincioasă.

CONST. MOISIL

„ZEUL MARE” DE PE MONETELE DIN ODESSOS.

Problema iconografiei zeității denumită de Pick „Marele Zeu” din Odessos a fost rar reluată de la apariția articolului său „Thrakische Münzbilder”¹⁾, cu atât mai puțin după publicarea volumului al doilea din „Die Antiken Münzen Nord Griechenlands”²⁾. Pentru prima epocă a monetelor odessitane, Pick s’a apropiat foarte mult de soluția problemei. Concluziile la care s’a oprit însă pentru epoca imperială dovedese că el n’a surprins o evoluție religioasă, care singură poate explica anumite elemente iconografice nouă, care apar pe monetele din Odessos.

Pentru o mai clară expunere, vom relua datele inițiale ale problemei, insistând în deosebi asupra elementelor de comparație iconografică, asupra cărora Pick fie că n’a crezut necesar să se oprească, fie că i-au scăpat cu totul.

Două tetradrachme de argint, bătute în epoca autonomiei monetare a orașului Odessos, reprezintă pe avers capul unei divinități cu barbă și părul încins cu o panglică îngustă. Pe revers, această divinitate e reprezentată în picioare și de profil spre stânga, având părul aranjat ca și figura de pe avers. În mâna dreaptă zeul ține o pateră, în stânga un corn de abundență. De o parte și de alta a figurei, se poate citi inscripția următoare: ΘΕΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΟΔΗΣΣΙΤΩΝ; dedesubtul cornului de abundență, în caractere mai mici, numele de ΚΥΡΣΑ. Cele două exemplare sînt perfect asemănătoare, în afară de felul în care e scris numele orașului. (Tab. XVII 1—3)³⁾.

De mult încă, interpretarea dată de Hardouin, în sensul că ΚΥΡΣΑ ar fi o prescurtare pentru Κυρ(ισ) Σα(ράπιδου) nu mai este admisă⁴⁾. Sestini încă observă că e vorba de numele unui magistrat local, care apare și pe alte monete autonome ale orașului⁵⁾.

Pick a insistat în mai multe rânduri asupra caracterului chthonian al acestei divinități. În articolul amintit mai sus el mergea până a o numi Pluton. E mai rezervat însă în acest sens în publicațiile ulterioare, mulțumindu-se cu denumirea simplă de „Marele Zeu”, după eufemismul care apare pe reversul celor două monete amintite. Mai mult încă, Pick a fost în tot timpul convins că avem de a face cu o zeitate în primul rând locală. La fel crede oarecum și arheologul bulgar G. Kazarow. În articolul său, Θεός Μέγας Ὀδησσίων, publicat sub cuvântul respectiv din Real-Encyklopädie, acesta crede că „Zeu Mare” e mai mult încă decât o zeitate greacă locală, ci una din numeroasele

1) Publicat în „Jahrbuch des K. d. arch. Inst.”, VIII, 1895, p. 158 sq.

2) Berlin, 1910.

3) Die Antiken Münzen Nord Griechenlands, II, p. 549, nr. 2214; p. 550, nr. 2215.

4) J. Hardouin, Nummi antiqui populorum et urbium illustrati, Paris, 1684, p. 368. La fel, Eckhel, Doctr. Num. Vet., II, pp. 36—7.

5) Lett. num., VII, p. 13. Cf. L. Müller Numismatique d’Alexandre la Grand, Copenhague, 1855, p. 172.

forme ale zeității thrace, denumit Eroul thrac. În studiile sale Pick a reușit să distingă precis caracterul curat grecesc al acestei divinități, spre deosebire de tipul indigen al zeității călare, eare, singură, poate fi pusă în categoria stabilită de Kazarow.

Fără a purta inscripția de mai sus, dar păstrând întocmai același tip iconografic, avem o serie întreagă de monete odessitane din epoca imperială.

Alte monete odessitane, dintre care cele mai vechi aparțin epocii autonomiei monetare a orașului, constituie o variantă iconografică a aceleiași divinități. Pe avers, ele reprezintă capul unei zeițe. Pe revers, așezat pe un fel de bază, care va deveni mai târziu o „kline“, e întins un zeu cu barbă și cu capul gol. Pieptul e descoperit, iar partea inferioară a corpului e acoperită de o mantie. Mâna stângă, sprijinită de „kline“, ține un corn de abundență. De asupra mâinei drepte, ce se sprijină pe genunchi, artistul a reprezentat o amforă răsturnată⁶⁾.

Această prezentare oferă trei variante, al căror element principal îl constituie figura acestei divinități, așezată ca în scenele de theoxenii. (Tab. XVII, 5). Cât privește data aproximativă a acestor monete autonome, Pick o fixează astfel: secolul IV pentru prima variantă, secolul III pentru a doua variantă, secolul I pentru cea de a treia variantă⁷⁾. Primele două variante sînt anterioare celor două tetradrahme, care reprezintă pe „Zeul mare“ în picioare. Acestea ar fi din ultimul pătrar al secolului II și ar fi fost bătute în semn de mulțumire față de divinitatea protectoare a orașului, cu ocazia înfrângerii Scordiscilor (113 a. Chr.)⁸⁾.

Stabilind identitatea celor două tipuri monetare amintite mai sus, Pick n'a crezut necesar să caute elemente de comparație și în alte domenii ale iconografiei mitologice grecești. El a fost preocupat în-continuu de o altă problemă: aceea de a dovedi că divinitatea aceasta nu reprezintă pe Sarapis, ci că e o divinitate locală, de caracter ehtonian, care poate fi apropiată în acest sens de Pluton.

Adevărul e însă, că aceste două tipuri monetare nu constituie cătuși de puțin o excepție și că ele aparțin ciclului reprezentărilor lui Pluton.

Divinitatea reprezentată întinsă pe o „kline“ apare astfel pe o serie de alte monumente, dintre care amintim pe cele mai cunoscute. O cupă, găsită la Vulci și astăzi la British Museum, reprezintă în interior pe Pluton, întins pe o „kline“, cu părul încins cu o panglică și cu pieptul gol. În mâna stângă ține un corn de abundență, în dreapta o pateră. La picioarele sale stă soția sa, Persephone. Vasul e din secolul V a. Chr.⁹⁾.

O reprezentare mai recentă a lui Pluton (secolul III a. Chr.) apare pe două baso-reliefuri găsite la Eleusis. Primul baso-relief e împărțit

6) B. Pick, *op. cit.*, I, 2, p. 520.

7) *Ibidem*, p. 542.

8) *Ibidem*, p. 522—23. Cf. P. Gardner în „Numismatic Chronicle“, XVI, 1876, p. 303.

9) Cf. S. Reinach, *Rép. des vases peints*, Paris, 1899, p. 143, nr. 1,2.

vertical în două părți aproape egale: la dreapta, pe o „kline“, Pluton e întins pe un pat de banchet. În mâna dreaptă ține un rhyton, în stânga o cistă. La picioarele sale e reprezentată Persephone. Deasupra capetelor lor e indicat numele respectiv prin două cuvinte: ΘΕΩΙ, ΘΕΑΙ. În partea stângă a baso-reliefului, apare un tânăr purtând un vas, Demetra și Persephone, stând una lângă alta.

Cel de al doilea baso-relief, mult mai deteriorat, reprezintă capul lui Pluton, având numele scris complet și capul Persephonei, deasupra căreia e scris numai cuvântul ΘΕΑ¹⁰⁾.

Aceste trei reprezentări sunt de o mare importanță. Ele dovedesc că zeul culcat și ținând un corn de abundență depe reversul monetelor odessitane nu e altcineva decât Pluton, al cărui nume, ca și acela al Persephonei, e indicat tot prin simplul eufemism de Θεός și Θεά. Monumentele acestea dovedesc și ele participarea lui Pluton la triada eleusinică. Preller are meritul de a fi atras atenția asupra schimbării figurii întunecate și severe a lui Hades în aceea, mai umană și mai generoasă a lui Pluton, „distribuitorul bogățiilor“, πλουτοδότης, datorită influenței misterelor eleusinice¹¹⁾. Numele său continuă însă a fi indicat prin epitete determinative, ceea ce explică și eufemismul de „Marele Zeu“ de pe reversul celor două tetradrahme din Odessos.

Pluton a fost divinitatea proteguitoare a orașului. Numele de Θεός μέγας nu dovedește o exclusivitate de cult, fiindcă monetele contemporane ale orașului reprezintă și pe Zeus și pe Apollon, divinitate atât de importantă în toate coloniile Miletului.

Patru vase grecești ne dovedesc că și zeitatea reprezentată în picioare și însoțită de inscripția Θεού μεγάλου nu constituie decât o a doua variantă iconografică a tipului lui Pluton.

Primul din aceste vase, găsit la Nola și conservat la British Museum, reprezintă misiunea lui Triptolem. Pluton apare în picioare, ținând în dreapta un sceptru, în stânga un corn de abundență. Pe un vas din fosta colecție Depoletti e reprezentat la fel, ținând însă numai un corn de abundență, în mijlocul unei reuniuni olimpice. Scena se repetă identic pe un stamnos din muzeul Louvre. O amforă din același muzeu reprezintă pe Pluton și pe Persephone. Zeul ține un corn de abundență și un lung sceptru¹²⁾. Același tip monetar apare și pe unele monete din Dionysopolis și Tomis¹³⁾. Cultul lui Pluton în această regiune, deși avem puține informații asupra lui, e departe de a fi cu totul necunoscut. O inscripție din Tomis¹⁴⁾, ca și un baso-relief găsit în aceeași localitate și reprezentând pe Pluton și pe Persephone¹⁵⁾, ne-o dovedesc cu prisosință.

Dacă, pentru perioada autonomiei monetare a orașului Odessos,

10) Publicate în 'Εφημερίς 'Αρχαιολογική, III, 1886, p. 20 sq. pl. III, 1, 2.

11) *Griechische Mythologie*, I, p. 658.

12) Cf. S. Reinach, *op. cit.*, p. 63, nr. 1; p. 157, nr. 1, 2.

13) B. Pick, *op. cit.* I, 1, p. 129; Regling, *ibidem*, I, 2, p. 598.

14) Publicată în „Arch.-epigr. Mitth. aus Oesterreich-Ungarn“, VIII, p. 21.

15) Gr. Gr. Tocilescu, *Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, Bucarest, 1900, p. 231—2, fig. 115.

Pick a văzut bine că avem de a face cu o divinitate chthoniană, deși el insistă asupra caracterului său local, când de fapt nu e vorba decât de Pluton, pentru epoca monetelor imperiale el a încercat să facă o deosebire, care e însă factice.

Intrădevăr, până după domnia lui Septimiu Severus, întâlnim destul de des monete odessitane, care reprezintă pe revers tipul cunoscut al lui Pluton *Θεός μέγας*, în picioare, cu capul gol, ținând o pateră în mâna dreaptă, un corn de abundență în stânga. Această variantă iconografică a monetelor autonome apare pe monetele bătute în timpul lui Traian, Marcu Aureliu, Commod, Septimiu Severus, Caracalla, Elagabal și Alexandru Severus¹⁶). Unele monete de ale lui Septimiu Severus prezintă însă un detaliu nou: reversul lor reprezintă o divinitate asemănătoare cu Pluton, ținând în mâna dreaptă o pateră deasupra unui altar, în stânga un corn de abundență. Pe cap zeul poartă însă un calathos. Avem deci de a face cu tipul iconografic bine cunoscut al lui Sarapis. Pentru Pick, această divinitate reprezintă însă tot pe „Marele Zeu”, adică pe Pluton, fiindcă poartă un corn de abundență¹⁷). Ori de câte ori monetele pontice reprezentând pe Sarapis oferă și acest detaliu, Pick afirmă că nu e decât vechea divinitate a orașului Odessos, „Marele Zeu”, care n'a făcut altceva decât că a împrumutat dela tipul iconografic al lui Sarapis calathos-ul. Chiar figura care însoțește bustul lui Gordian III pe unele monete odessitane n'ar reprezenta, ca în toate celelalte orașe pontice pe Sarapis, ci tot pe „Marele Zeu”. Am insistat într'un alt articol asupra acestei inovații iconografice, care apare pentru prima oară pe monetele pontice bătute în timpul lui Gordian¹⁸). Monetele din Odessos constituiau în acest sens o excepție curioasă, pe care ne-o putem explica însă astăzi. Ea provenea tocmai din stăruința lui Pick de a afirma, că tipul lui Sarapis reprezintă pe „Marele Zeu”, adică pe Pluton, din cauza cornului de abundență.

Adevărul e că și în orașele pontice, ca și în restul lumii grecești, Pluton a fost cu încetul înlocuit de Sarapis. Acelaș fenomen a avut loc și la Odessos, deși cultul vechi pe care-l cunoscuse Pluton în acest oraș a făcut ca această înlocuire să se efectueze mai încet.

Tipul iconografic al lui Sarapis, derivând din acela al lui Zeus și al lui Hades-Pluton, a avut mai multe variante, al căror element comun îl constituie calathos-ul. Zeu chthonian, Sarapis poartă ca și Pluton sceptru și, uneori, cornul abundenței.

Pick n'a ținut seamă că unele reprezentări ale lui Sarapis dovedesc că și el purta un corn de abundență. Astfel se explică faptul că el vedea în varianta iconografică a lui Sarapis, purtând un corn de abundență, vechea reprezentare a lui Pluton.

Mai multe monumente ne dovedesc că Sarapis e reprezentat și

16) *Die Antiken Münzen*, I, 2, p. 553, nr. 2227; p. 557, nr. 2257; p. 558, nr. 2250; p. 561, nr. 2259; p. 564, nr. 2281; p. 566, nr. 2291; p. 569, nr. 2308.

17) *Ibidem*, p. 561, nr. 2263; p. 573, nr. 2325.

18) E. Condurachi, *Gordien et Sérapis sur les monnaies pontiques*, în „Cronica Numismatică și Arheologică”, București, Sept., 1938.

cu cornul de abundență, pe care l-a luat de altfel tocmai din tipul iconografic al lui Hades-Pluton. Un baso-relief găsit la Xanthos și astăzi la British Museum, îl reprezintă pe Sarapis, purtând pe cap un calathos, o pateră în mâna dreaptă, un corn de abundență în stânga¹⁹).

Mai precisă apare această variantă iconografică într-o statueta de argint, găsită împreună cu alte obiecte similare, la Paramythia și conservată astăzi la British Museum. Sarapis poartă un calathos pe cap și un corn de abundență în mâna stângă²⁰). La fel e reprezentat și pe un sardonix de la Muzeul Ermitage²¹).

Chiar dacă n'am cunoaște aceste reprezentări, am avea o dovadă și mai sigură că cornul de abundență constituie o variantă iconografică a tipului lui Sarapis: noua divinitate hellenistică apare cu acest detaliu, ca și la Odessos, pe unele monete din Alexandria²²).

Nu mai e deci nici o îndoială că singurul element care deosebea după Pick, în epoca imperială, figura lui Pluton „Marele Zeu” de aceea asemănătoare a lui Serapis, nu mai are valoare ce i-o acorda eruditul cercetător al monetelor pontice.

În epoca imperială deci, în timpul lui Septimiu Severus, apare pentru prima oară pe reversul monetelor din Odessos figura lui Sarapis, înlocuind în parte pe acela a lui Pluton „Marele Zeu”²³).

Această identificare avusese deja loc în alte centre pontice, încât nu ne mai poate surprinde. Cultul Isidei și al lui Sarapis era foarte răspândit în această epocă pe malul occidental al Pontului Euxin. La Odessos însă cultul lui Pluton era atât de vechiu, tradiția tipului său iconografic era atât de puternică, încât monetele din Odessos continuă să prezinte, chiar după domnia lui Septimiu Severus, în același timp, cu figura lui Sarapis și pe acela a „Marelui Zeu”. (Tab. XVII, 4). Monetele lui Caracalla, Elagabal și ale lui Alexandru Severus dovedesc această luptă de preponderență între tradiția, veche de câteva secole, a reprezentării lui Pluton și aceea mai recentă, tot mai răspândită, a lui Sarapis²⁴). Monetele lui Gordian III ne dovedesc însă că în acest timp, tipul iconografic al lui Sarapis înlocuise definitiv pe cel al lui Pluton²⁵). Figura, care însoțește bustul lui Gordian III pe aversul monetelor sale odessitane, nu reprezintă deci pe „Marele Zeu”, cum afirmă Pick, ci pe Sarapis, ca pe aversul tuturor celorlalte monete pontice, care au adoptat această efemeră inovație iconografică.

După domnia lui Gordian III nu mai avem informații despre cultul lui Sarapis la Odessos. E probabil că cultul său a continuat să câștige tot mai mulți fidei, așa cum s'a întâmplat în tot imperiul

19) Cf. A. Michaelis în „Journal of Hellenic Studies”, VI, 1885 p. 288, pl. LVIII.

20) *Ibidem*, p. 308.

21) Cf. A. Furtwängler, *Die antiken Gemmen*, Leipzig, 1900, II, p. 186, pl. XXXIX, 5.

22) Cf. G. Dattari, *Nummi Augg. Alexandrini*, Le Caire, 1901, pl. XXII, XXIII, nr. 1034, 2372; pl. XXIV, nr. 5367.

23) *Die Antiken Münzen*, I, 2, p. 561, nr. 2263.

24) *Ibidem*, p. 564, nr. 2281 sq.; p. 566, nr. 2291 sq.; nr. 2308 sq.

25) *Ibidem*, p. 578 sq.

roman. Noua divinitate răspundea din toate punctele de vedere acelei nevoi de misticism, care a caracterizat ultimile timpuri ale lumii greco-romane, înainte de preponderența creștinismului. Monumentele pe care le-am amintit mai sus dovedesc însă o evoluție religioasă și iconografică dintre cele mai interesante. Vechea divinitate chthoniană a orașului Odessos, pe care monetele autonome o numesc „Marele Zeu” a fost Pluton, „distribuitorul bogățiilor”. Departe de a avea un caracter local, cum înclina să creadă Pick, detaliile tipului său iconografic dovedesc că avem de a face cu zeul misterelor eleusinice, al cărui cult era unul dintre cele mai vechi și mai importante din Odessos.

Figura sa continuă să apară până târziu în epoca imperială, pe când în celelalte orașe pontice fusese înlocuită de mult cu aceia a noii divinități alexandrine, care îi luase toate atribuțiile. Această identificare s'a efectuat mai încet la Odessos, unde cultul lui Pluton era mult mai vechiu și mai puternic. Monetele lui Gordian III ne dovedesc însă că tipul iconografic al lui Pluton „Marele Zeu” făcuse loc definitiv celui al lui Sarapis*).

EMIL CONDURACHI

RARITĂȚI NUMISMATICE

Cred că nu este lipsit de interes să public un număr de monete antice rari și inedite, pe cari am reușit să le achiziționez în ultimul timp și le-am adus la cunoștința membrilor Societății Numismatice Române în ședințele dela 25 Iulie și 5 Noembrie 1939.

Ele completează, în parte, seriile cunoscute și dovedesc, că atât monetăria greacă, și în special a orașelor pontice, cât și cea romană, rezervă încă multe surprize de tipuri și reprezentări noi și interesante.

CALLATIA

1. Capul divinizat al lui Alexandru cel Mare spre dreapta. Cerc perlat.

Rs. *ΒΑΣΙΛΕΩΣ* (la dreapta) *ΑΥΣΙΜΑΧΟΥ* (la stângă). Atena sezând spre stânga și ținând în mâna dreaptă o Victorie, în stânga lăncea cu vârful în sus; lângă scaun un scut rotund. În câmpul stâng un caduceu, în cel drept sigla monetăriei din Callatia: KA. (monogramă).

Tetradrahmă de argint, 29 mm., 17 gr. 19 (Tab. XVIII, 1).

Din aceste piese nu se cunosc până acum decât 3 exemplare: unul vândut la o licitație din Lugano în Aprilie 1937 (Tab. XVIII, 2);

*) Acest articol a făcut obiectul unei comunicări la Societatea Numismatică Română. Mai dezvoltat și mai bogat ilustrat, el va apărea într-unul din numerele viitoare din „Revue Numismatique”. Fotografiile, pe care le reproduc aici, le-am căpătat grație bunăvoinței D-lui Jean Babelon, conservator la „Cabinet des Médailles” din Paris, cărui li aduc și pe această cale, mulțumirile cele mai călduroase.

altul descris de regretatul Dr. G. Severeanu în Buletinul Societății Numismatice Române XXV—XXVI 1930/31 p. 24—25 și tab. I. 7—8 și al 3-lea, cel din colecția mea, descris mai sus.

Exemplarul acesta este un model de artă monetară din epoca elenistică și prezintă față de celelalte o variantă, prin faptul că Victoria de pe revers are aripile lăsate în jos, nu ridicate în sus, ca pe celelalte exemplare.

Sigla monetăriei din Callatia se distinge însă foarte bine.

2. *AV.K.M.AVP|ANTONINO...* Bustul laureat a lui Caracalla spre dreapta.

Rs. *KAAAAAT|IANON*. Dionysos gol stând spre stânga și ținând în mâna dreaptă ulciorul, în stânga thyrsos-ul. În câmp la stânga jos: E. Piesa este inedită.

Bronz. 26 mm.

HISTRIA

3. Două capete de tineri așezate în sens invers, cu părul buclat, pieptănat cu cărare la mijloc.

Rs. *ICTPIH*. Acvilă de mare ținând în ghiare un delfin și lovindu-l cu ciocul în cap. Sub coada acvilei sigla N, până acum inedită. Drahmă de argint, 6 gr. 85. (Tab. XVIII, 3).

4. *AV.K.A.CEH|CEVHPOC II E*. Capul laureat lui Septimiu Sever spre dreapta.

Rs. *ICTPIHNON*. Călăreț tânăr în galop spre dreapta, ține în mâna dreaptă o lance în atitudine de atac; sub el: *FETAC K*.

Bronz, 26 mm., 17 gr. (10 Tab. XVIII, 4).

Acest tip monetar este necunoscut până acum și prezintă un interes special, prin faptul că Istrienii au ținut să pună pe reversul monetei împăratului Septimiu Sever, figura și numele fiului său Geta, care ca toți fii de împărați romani avea titlul de *caesar* (*Καίσαρ*).

MACEDONIA SECUNDA

5. Intre monetele macedonene sunt de o raritate foarte mare tetradrahmele regiunii a 2-a dintre cele patru, în care a fost împărțită Macedonia după cucerirea ei de Romani (168 în. d. Cr.).

În tezaurul monetar găsit la Cojeasca (jud. Dâmbovița) în anul 1937, a cărui publicare o pregătește d. Const. Moisil, s'a găsit un exemplar din aceste tetradrahme rari și a intrat în colecția mea.

Av. Scut macedonean având în centru un medalion cu capul Dianei spre dreapta și cu tolba de săgeți în spate.

Rs. *MAKEIONON AEVTEPAΣ*. Măciucă la mijloc, monograme sus și jos. Totul într-o cunună de stejar.

Piesa are o tăietură mare longitudinală.

AR. 31 mm., 16, 79 gr. (Tab. XVIII, 5).

Aceste tetradrahme au fost bătute între anii 167—150 în. d. Cr. în același timp cu tetradrahmele Primei Macedonii: *MAKEIONON*

IPOTHΣ. Dar pe câtă vreme aceste din urmă s'au emis în număr foarte mare, cele ale Macedoniei Secunde sunt extrem de rari. Ferdinand Bompais în studiul ce a publicat în 1876 asupra monedelor macedonene¹⁾ susține, că dacă s'ar strânge toate piesele de acest fel răspândite prin muzee și colecții particulare, cu greu s'ar ajunge la zece exemplare. Se pare că nici de atunci până astăzi numărul lor n'a crescut, de oarece la o întrebare ce am făcut-o în Februarie 1938 unei mari case din Germania asupra exemplarului din colecția mea, mi s'a răspuns că tetradrahmele Macedoniei Secunde sunt de o raritate extrem de mare.

Se atribuie această anomalie faptului, că Macedonia Primă, cu capitala Amphipolis, era mai aproape de minele de argint din Tracia și transportul metalului era mai ușor și mai ieftin. Pentru acest motiv monetăria din acest oraș a putut lucra în condiții mai lesnicioase și bate un număr mai mare de monete. Capitala Macedoniei Secunde era Tessalonica și monetăria de aci trebuind să lucreze în condiții mult mai grele, n'a putut produce decât un număr restrâns de piese și n'a funcționat decât puțin timp.

De altfel tipurile tetradrahmelor acestor două regiuni fiind identice s'a putut renunța cu ușurință la emiterea tetradrahmelor cu numele Macedoniei Secunde și a rămas ca cele bătute la Amphipolis să fie utilizate pentru toate patru regiunile.

MARCIANOPOL

Plautilla.

6. *ΦΟΥΔΟΥΙΑ ΠΛΑΟΥΤΙΑΔΑ* CE. Bustul ei spre stânga.

Rs. *VII AVPH ΓΑΛΛΟΥ ΜΑΡΚΙΑΝΟΠΟΛΙΤΩΝ*. Tyche stând spre stânga, cu calathos în cap, cornul de abundență în mâna stângă și ținând cu dreapta cârma.

Bronz 25 mm.

Exemplar foarte bine conservat.

7. *ΑΥΤ Κ* (în exergă) *[Μ ΑΝ]Τ ΓΟΡΓΙΑΝΟC ΑΥΤ*. Busturile aflate la lui Gordian și Sarapis.

Rs. *VII ΜΗΝΟΦΙΑ|ΟΥ ΜΑΡΚΙΑΝΟΠΟΛΙΤΩΝ*. Victoria mergând spre stânga și ținând în mâna dreaptă o cunună de laur, în stânga o ramură de palmier. În câmpul stâng: E.

Bronz 26 mm.

Din această monetă se cunosc în prezent numai 4 exemplare: unul în Muzeul Național de Antichități din București, altul în cel din Sofia, al treilea este menționat de Pick ca aflându-se în comerț (1898) și al 4-lea cel din colecția mea.

1) Bompais F., *Examen chronologique des monnaies frappées par la communauté des Macédoniens avant, pendant et après la conquête romaine*, Paris 1876 p. 35.

THYATIRA

Plautiana.

S. *ΦΟΒΑ Β ΠΛΑΥΤΙΑΝΑ CE*. Bustul diademat al împărătesei spre dreapta. Jos o contramarcă nedeslușită.

Rs. *ΘΥΑΤΙΡΗΝΩΝ*. Acvilă cu aripile deschise și capul întors spre stânga.

Bronz 21 mm.

O monedă la fel a fost publicată mai întâi de Sabatier la 1852 în catalogul colecției sale și considerată de el ca unicat. Exemplarul meu face parte din colecția prințului Ernst von Windisch-Grätz din Viena și figurează la Nr. 1563 (pag. 108) al catalogului acestei colecții, publicat de Otto Voetter la 1899.

Cohen descrie și el o monedă a Plautiane cu acest tip. (Ed. I vol. VIII p. 221 Nr. 1). Să fie tot piesa lui Sabatier?

Piesa mea diferă de ambele monete de mai sus numai prin contramarca aplicată pe bustul împărătesei.

PESCENNIUS NIGER

Monetele acestui împărat roman, care a domnit din Mai 193 până în Noemvrie 194 d. Cr. contează printre raritățile seriilor imperiale. Ele au fost bătute în Asia, unde fusese proclamat ca împărat de legiunile din Siria.

Un dinar din colecția mea se prezintă astfel:

Av. *CAI. PESCENNIIVS...* Capul său laureat spre dreapta.

Rs. *INVICTO IMP...* Trofeu.

Portretul împăratului este foarte realist. (Tab. XVIII, 6).

IULIAN TIRANUL

Acest împărat n'a domnit decât câteva luni în cursul anului 285 d. Chr., de aceea și monetele sale sunt extrem de rari.

Un bronz în perfectă stare de conservare din colecția mea se prezintă astfel:

Av. *IMP IVILIANVS PF AVG*. Bustul său laureat în profil spre stânga.

Rs. *AETERNITAS AVG*. Aeternitas stând spre stânga, ține în mâna dreaptă un glob cu o pasăre, iar cu mâna stângă, exagerat de lungă, își ridică rochia.

Bronz 19 mm. (Tab. XVIII, 7).

Acest revers pare a fi inedit. Eternitatea are ca atribute obișnuite sceptrul, cornul de abundență, globul, pantera, pasărea Phenix. Pe moneda aceasta însă sunt unite două atribute: globul și pasărea, care pe alte monete nu se găsesc.

MINA PAUCKER

DEPOZITUL MONETAR DELA SELIȘTE-MEHEDINȚI ȘI ALTE CONTRIBUȚIUNI LA NUMISMATICA DACIEI INFERIOARE

Sunt mai mulți ani decând semnalam descoperirea mai multor monete romane de argint, în hotarul comunei Seliște, jud. Mehedinți¹⁾. Ele se găsesc în albia pânăului din valea numită *Pogara cu Tei* pe proprietatea tatălui meu și apar mai frecvente în urma ploilor abundente, când râșorul amintit se transformă într'un torent vijelos. Primele monete culese în anii 1931—1934, aparțineau împăratului Gordian III și erau emise în anul 241 d. Chr.²⁾. Cum toate exemplarele descoperite atunci făceau parte din aceeași emisiune, atribuisem tezaurul sau depozitul ascuns la Seliște vremii lui Gordian III (238—244), când supt el, sau nu mult după aceea, fusese tănuit.

Cercetările noastre n'au putut descoperi în această vale nici-o altă urmă arheologică romană³⁾. În acest caz, monetele ce ies în albia pârâului fac parte dintr'un depozit ascuns în mal, al cărui conținut împrăștiat de apă s'a amestecat cu mărul și pietrișul pârâului. Dar în ceiace privește datarea și conținutul acestui depozit, concluziunile de acum cinci ani, le modificăm în urma descoperirii altor două monete de argint, ce mi-au fost recent trimise de tatăl meu⁴⁾.

1. — IMP. M. IVL. PHILIPPVS AVG. Bustul radiat, drapat și în profil spre dreapta al lui Filip Arabul.

Rs. SALVS AVG. Sănătatea personificată într'o femeie ce stă în picioare cu o cârmă de corabie în stânga și cu dreapta hrănește un șarpe ce înfășoară un altar⁵⁾.

2. — IMP. M. IVL. PHILIPPVS AVG. Bustul radiat, drapat și cuirasat al lui Filip cel Tânăr, în profil spre dreapta.

Rs. AEQVITAS AVG. Echitatea stă în picioare, ține o balanță în dreapta și în stânga un corn de belșug (*cornucopia*)⁶⁾.

Cele două monete descrise mai sus, se încadrează cronologic în ultimii trei ani de domnie ai lui Filip Arabul. Dacă nu vor mai ieși și alte exemplare, tezaurul dela Seliște fu ascuns la finele domniei acestui împărat, sau nu mult timp după aceasta. Dealtfel, epoca de tănuire a

1) *Insemnări arheologice pentru nordul județului Mehedinți*, în *Arhivele Otteniei*, XIII (1934), no. 74—76, p. 347 și urm.

2) H. Cohen, *Description historique des monnaies frappées sous l'Empire romain*, vol. V, no. 266, (p. 47), Paris, 1885.

3) Totuși, o așezare daco-romană la Seliște a existat pe dealul numit *Morminți*, unde se găsește multă ceramică și morminte.

4) Acestea, ca și cele descoperite mai înainte, au fost predate d. Const. Moisil, pentru Cabinetul numismatic al Academiei Române.

5) Cohen, *o. c.*, V, no. 205 (p. 115).

6) *Id.*, no. 1 (p. 160).

acestei comori, concordă cronologic cu a celor mai multe dintre depozitele monetare aflate în Dacia sudică.

Aceste tezaure au rămas nepublicat până azi; mai toate fiind descoperite după 1923, când d. Const. Moisil a tratat într'un articol special despre descoperirile numismatice din Oltenia¹⁾. În afară de tezaurul dela Seliște, cunosc încă alte unsprezece depozite monetare, asupra cărora numismații români vor putea prezenta descrieri și concluzii mai largi decât cele din acest articol — atunci când ele vor fi publicate cum se cuvine.

1. — *Zătrești-Vâlcea*. Tezaur monetar roman, cu monete republicane din sec. II-I a. Chr. Se păstrează în Muzeul Național de Antichități din București²⁾.

2. — *Căpreni-Dolj*. Depozitul descoperit aci este alcătuit numai din piese republicane romane de argint, din aceeași vreme ca și cele din tezaurul precedent. Se păstrează în Muzeul Regional al Olteniei din Craiova, pentru care a fost achiziționat de d. N. Ploșor.

3. — *Islaz-Romanați*. Despre descoperirea unui tezaur cu monete romane, în această comună, ne informează Al. Odobescu³⁾. Monetele nu sunt descrise și nici dateate, iar descoperirea s'a făcut în anul 1872.

4. — *Reșca-Romanați*. Asupra unui bogat tezaur aflat în ruinele *Romulei* și alcătuit din 8000 dinari romani, știm foarte puțin dela Bolliac⁴⁾. El a avut posibilitatea să examineze 7000 bucăți ce fuseseră vândute unui banchier evreu din Craiova. Emisiunea lor mergea dela Commod la Elagabal și cele mai multe aparțineau ultimului împărat.

5. — *Vărtop-Dolj*. Când a fost descoperit în 1931, acest tezaur era format din câteva sute de piese de argint, din care d. Ploșor a mai putut salva pentru Muzeul din Craiova, numai o mică parte. Cele examinate de mine în muzeu aparțin împăraților: Traian (1), Antonin Piul (1), Septimin Sever, Caracalla, Alexandru Sever și cele mai numeroase lui Gordian III.

6. — *Dobridor-Dolj*. Din acest tezaur, d. Ploșor a mai adus pentru muzeul din Craiova, în 1932 când fu aflat, numai 32 piese de argint, ce datează dela împărații: Antonin Piul (1), Commod (1), Elagabal, Alex. Sever și cele mai multe dela Gordian III. Comoara era ascunsă într'o mică cupă de argilă circulară, cu fundul înalt și mult răspândită în Dacia inferioară⁵⁾.

7. — *Moșăței-Dolj*. Din cele 100 monete ce formau acest tezaur, d. Ploșor a reușit să cumpere 80 exemplare de argint și bronz, depuse acum în muzeul dela Craiova. Au fost emise supt împărații: Septimiu Sever, Caracalla, Elagabal, Alex. Sever și Gordian III. Și acest depozit

1) *Din numismatica Olteniei*, în *Arh. Olteniei*, II (1923), no. 6, p. 77—90.

2) V. Pârvan, *Getica*, p. 74, nota 3, București, 1926.

3) *Antichitățile jud. Romanați*, p. 12, București, 1878 (*Analele Soc. Acad. Române*, Tom. X, Secf. II).

4) *Arheologia și Numismatica*, în *Trompeta Carpaților*, VII (1869), no. 696.

5) Tudor, *Monumente inedite din Romula*, part. II, no. 408—410, Vălenii de Munte, 1939.

fusese ascuns într-o cupă de lut similară cu cea descrisă la tezaurul precedent¹⁾.

8. — *Săpata de Jos-Argeș*. Un mic depozit monetar format din 42 piese de argint a fost aflat într-o ulciică de pământ, de V. Christescu, în săpăturile făcute în castrul roman²⁾. Acestea sunt dela: Septimiu Sever (2), Elagabal (3), Alex Sever (1), Maximin (2) și Gordian III (25). Ultimele au fost bătute în anul 242 d. Chr.

9. — *Bârca-Dolj*. Acest tezaur format din 67 piese de bronz, a fost descoperit în 1937 de un sătean, care în urma stăruinței d-lui Ploșsor, l-a donat muzeului din Craiova. Monetele merg dela Elagabal până la Filip Arabul.

10. — *Celei-Romanați*. Un tezaur monetar s'a descoperit aci în 1923, fiind îngropat în așezarea civilă a Sucidavei³⁾. Asupra lui am putut culege informații dela d. Gh. Georgescu-Corabia, care a cumpărat 400 monete din cele aproape 4000 câte erau depozitate acolo. Erau exemplare numai din argint, bătute supt împărații: Gordian III, Pupien și Filip Arabul.

11. — *Celei-Romanați*. Un alt tezaur format din aproape 700 monete de bronz, mult oxidate, databile dela Constantin cel Mare până la Teodosiu cel Mare, l-am descoperit într'un turn interior al fortăreții militare, în timpul campaniei de săpături din 1937. Acum e depus în Muzeul Primăriei Corabia⁴⁾.

Cele 12 tezaure monetare aflate în cuprinsul Daciei inferioare aparțin: două epocii republicane și ascunse în epoca lui Cezar-Boerebista (1—2); șapte sunt îngropate supt Gordian III și Filip Arabul (5—10 și cel dela Seliște); unul supt Elagabal (4); altul supt Teodosiu cel Mare (11); și un altul neprecizat (3).

Cele mai prețioase, din punct de vedere istoric, sunt cele tănuite în ajunul evacuării Daciei Romane. Dela Filip Arabul și până la Aurelian îngropărilor lor încetează în Oltenia. Acelaș fenom l-am constatat și în ceiace privește răspândirea monetelor aflate izolat, între hotarele Daciei inferioare⁵⁾. Dela Gordian III și Filip Arabul avem monete rămase într-o mare cantitate. Incepând cu domnia lui Decius (245—251 d. Chr.), ele devin foarte rare, ca apoi dela împărații următori să nu avem decât câteva exemplare și acestea aflate numai la Sucidava, Drobeta și Cârna (Bistret)-Dolj, localități situate pe malul

1) N. Ploșsor, *Vechimea creștinismului în Oltenia*, pp. 11, 15—17, Craiova, 1933 (extr. din *Renasterea*, 1933, no. 3).

2) Christescu, *Le trésor de monnaies de Săpata-de-Jos et la date du limes romain de la Valachie*, in *Istros*, I (1934), p. 73—80 și *Le „Castellum” romain de Săpata-de-Jos, in Dacia*, V—VI (1935—1936), p. 440.

3) După arătările săteanului ce le-a descoperit, monetele erau depozitate în subsolul unei case romane, așezate rânduri orizontale și învelite în cenușă.

4) Va apare în lucrarea mea *Sucidava II* (in manuscris).

5) Săpături sau cercetări arheologice ale altora și personale la: Sucidava, Romula, Răcari-Dolj, Drobeta, Cioroi-Dolj, Racovița-Vâlcea, Copăceni-Vâlcea, Bivolari-Vâlcea, Bumbesti-Gorj, Bistret-Dolj, etc., precum și din examinarea colecțiilor numismatice locale ale d. Gh. Georgescu-Corabia, Ilie Constantinescu-Caracal, Muzeul Regional-Craiova, Muzeul din T. Severin, Muzeul „Stefulescu”-Tg. Jiu, etc. Toate aceste colecții numismatice au rămas nepublicate.

stâng al Dunării. În nici un castru roman din Oltenia n'a fost aflată o monetă romană posterioară lui Decius¹⁾. Numai în vremea constantiniană, monetele romane de aramă năvălesc în massă la nordul Dunării și au ca limită de răspândire, valul roman cunoscut sub numele de Brazda lui Novac.

Cât privește tezaurele ale căror monete se opresc la Gordian III, pot fi și ele considerate ca îngropate tot în timpul lui Filip Arabul-Decius (244—251 p. Chr.), fiindcă cu excepția unuia singur (8), nici unul nu a putut fi salvat în întregime, iar monetele lor bătute în argint aveau liberă circulație și după moartea împăratului ce le emisese.

Dispariția tezaurelor și raritatea monetelor romane în Oltenia după scurta domnie a lui Decius, e un fenomen similar și în ceea ce privește celelalte urme arheologice. Ultimele inscripții romane aflate în Dacia inferioară, înainte de Aurelian, se opresc la Filip Arabul²⁾. Mormintele romane cu sarcofagii sau numai din cărămidă, ce s'au cercetat sistematic la Sucidava, Drobeta, Romula, etc., nu conțin monete dela împărații romani succesori lui Filip Arabul³⁾. Deși puțin cercetată, acelaș lucru se poate spune și despre ceramica romană⁴⁾. Se constată din analiza materialului arheologic, că viața romană a Daciei inferioare încetează brusc la mijlocul sec. III p. Chr. ca un rezultat al marilor invazii barbare al căror punct de plecare sunt gurile Dunării. Această provincie a căzut mai repede decât restul Daciei apărută de munți. Prin evacuarea ei ne putem explica și contrazicerea dintre izvoarele literare vechi în privința părăsirii Daciei, făcută după unii sub Gallienus, iar după alții sub Aurelian. Acest fapt nu e posibil de aplicat pentru Ardeal, unde inscripțiile, tezaurele și monetele romane izolate apar până în timpul lui Aurelian.

Așa dar, numismatica Olteniei romane contribuie și ea într'un mod hotărâtor la rezolvarea problemei evacuării Daciei lui Traian. Concluziile la care am ajuns și pe care le vom prezenta într'o altă lucrare mai largă, e că Dacia inferioară fu deslipită de trunchiul imperiului mai înainte decât cea superioară și acest eveniment are loc odată cu victoria gotă dela Abrittus.

D. TUDOR

1) Cf. Tocilescu, *Mss. Ac. Rom.*, vol. 5133, p. 138: moneda dela Filip Arabul în castrul dela Bumbești; *Id.*, vol. 5134, p. 6, dela Decius la Răcari, etc.

2) CIL. III, 8031, 8047, Tudor, *Monum. ined. Romula*, nr. 110, 466 și 467. Toate din Romula cu numele împăratului martelat (deci sub Decius).

3) Bărcăcilă, *Nouă monumente funerare din Drobeta*, extr. *Arch. Olt.*, 1932, p. 13 sq. Tudor, *Monumente romane din jud. Romanați*, extr. *Arh. Olt.* 1937, *passim*.

4) Tudor, *Monum. ined. Romula*, no. 343—463 și cap. respectiv din *Oltenia romană* (supt tipar).

DESCOPERIREA ȘI PĂSTRAREA TEZAURELOR ARHEOLOGICE ÎN ROMÂNIA

INTRODUCERE

Legiuirile romane defineau tezaurul sau comoara în modul următor:

Thesaurus est vetus quaedam depositio pecuniae, cuius non exstat memoria ut iam dominum non habeat^{*)}, adică — în traducere liberă — prin tezaur înțelegem: banii îngropați (ascunși) de multă vreme încât nu se știe nimic de ei și nimeni nu poate dovedi că este proprietarul lor.

Astăzi înțelegem prin tezaur: orice lucru mobil, ascuns sau îngropat, asupra căruia nimeni nu poate dovedi că este proprietar¹⁾.

Față de această definiție, care nu mai cere ca lucrul să fi fost ascuns sau îngropat de demult, vom numi tezaurele care au fost îngropate de multă vreme — singurele care interesează pentru această lucrare — arheologice.

Tezaurele arheologice, în care sunt cuprinse și cele *monetare*, au format încă de multă vreme obiectul atenției legiuitorilor noștri, cari au reglementat mai întâi dreptul de proprietate asupra acestor tezaure, iar în timpurile mai noi, modul de descoperirea, achiziționarea și conservarea aceloră dintre ele, care au o importanță de așa natură, încât se consideră ca un bun comun tuturor Românilor.

TITLUL I.

Dispozițiuni cu privire la dreptul de proprietate a tezaurelor arheologice

CAPITOLUL I.

SITUAȚIA ÎNAINTE DE SECOLUL AL XIX-LEA

După primele legiuri romane tezaurele erau proprietatea statului, oricare ar fi fost locul pe care s'au găsit. Dar împăratul Adrian (117—138) a modificat aceste dispozițiuni prea severe, ordonând ca

^{*)} Justinian, *Digesta*, cartea 41, titlul 1, legea 31, paragraful 1 (după împărțirea Mommsen).

1) Definiție dată de codul civil român Carol al II-lea prin art. 682.

în viitor jumătate din orice tezaur să se atribue proprietarului terenului pe care a fost găsit, iar cealaltă jumătate, găsitorului²⁾.

Acest mod de reglementare a dreptului de proprietate asupra tezaurilor a fost adoptat și de împăratul Justinian (527—565) în monumentală sa lucrare „Corpus juris civilis” și a fost menținut și de legiuitorii următori ai imperiului bizantin.

Legiuirile bizantine, cunoscute sub numele de *bazilicale* sau *pravile împărătești*, au pătruns și în țările noastre, unde au fost aplicate, formând „obiceiul pământului”.

La început nu avem nicio dovadă scrisă de existența acestor legiuri în țările noastre, avem însă o asemenea dovadă pe timpul domniei lui Vasile Lupu în Moldova (1634—1653) și a lui Matei Basarab în Țara-Românească (1633—1654).

Legiuirile acestor Domni, numite *pravile* sau *pravile împărătești*, erau întocmite după cele bizantine. Pravila lui Vasile Lupu s'a tipărit la Iași în mănăstirea Trei-Sfetișele în anul 1646, iar cea a lui Matei Basarab, numită și *pravila cea mare*, s'a tipărit la Târgoviște la 20 Martie 1652³⁾.

Ambele aceste pravile se ocupă pe larg de tezaure și anume cea a lui Vasile Lupu în glava (capitolul) s, adică 6, intitulată: *Pravile împărătești pentru ceia ce găsesc vreo comoară pe locul și pe hotarul lor, sau pe hotarul bisericii, sau pe locul domnesc, a cui să va cădea să fie*, (zaconul — adică articolul — 1-18), iar cea a lui Matei Basarab în glava 89, intitulată: *Pravile împărătești pentru cei ce găsesc vreo comoară pre locul și pe hotarul lor, sau pre hotarul bisericii, sau pe locul domnesc a cui să va cădea să fie*. (Zaconul 1—19).

Textul glavei a 89-a din pravila lui Matei Basarab diferă de cel al glavei a 6-a din pravila lui Vasile Lupu numai în ce privește unele expresii, care la Matei sunt muntenesti, iar la Vasile Lupu, moldovenesti. Inafară de aceasta, zaconul al 18-lea din pravila lui Vasile Lupu este împărțit în două în cea a lui Matei Basarab, unde formează, astfel, zaconul 18 și 19⁴⁾.

După aceste legiuri, tezaurul are următoarea definiție:

Comoară se cheamă aur, argint, bani vechi de demult, stăpânul a cui a fost să nu să cunoască cine au fost, iară de nu vor fi lucruri vechi și stăpânul acelor lucruri să va cunoască și să va ști cine au fost, atuncea cine va găsi acele lucruri nu să va chiuma c'au găsit comoară. (Lupu, zaconul 15. Matei, zaconul e i=15).

Dispozițiunile acestor pravile sunt în rezumat următoarele:

2) Principiul cuprins în primele legiuri romane, după care tezaurele constituiau un drept regalian, a fost adoptat și de Anglia, unde, ca regulă, este în vigoare și astăzi, precum și în Germania, unde a fost în vigoare până la 1 Ianuarie 1900, de când a început să se aplice codul civil german, care a adoptat principiul introdus de Adrian.

3) Numită „cea mare” spre deosebire de pravila bisericească dela Govora din anul 1640, care se numea și „pravila cea mică”.

4) Vezi textul acestor legi în Ion M. Bujoreanu, *Colecțiune de legiuirile României vechi și noi*, Vol. I, București 1873.

Cine găsește o comoară pe terenul său, devine proprietarul ei; iar cine o găsește *din întâmplare* pe loc străin, fie chiar domnesc sau bisericesc, o va împărți în două cu stăpânul locului. (Zaconul 1, 5 și 6).

Săparea pe loc străin pentru a găsi comori este oprită fără voia stăpânului acelui loc; iar dacă totuși se va face, comoara găsită rămâne în întregime stăpânului locului, la a cărui cerere, găsitorul va fi pedepsit de judecătorie. (Zaconul 2 și 4).

În cazul când cumpărătorul unui teren găsește pe acesta o comoară, ea devine proprietatea lui, vânzătorul neputând cere rezilierea vânzării pe motiv că ar fi fost „amăgit” de cumpărător ca să vândă cu un preț așa de mic. (Zaconul 3).

Uzfructuarul pe timp determinat al unui teren devine proprietarul comorii găsite pe el. Când găsitorul este străin, va primi jumătate din comoară. (Zaconul 7 și 9).

Când cel ce ține un loc „zălogit” (adecă amanetat) găsește pe el o comoară, o va împărți cu stăpânul locului, iar în cazul când terenul a fost ținut „zalog” mai mult de 30 de ani, fără să fi fost răscumpărat, comoara ce se va afla pe el după trecerea acestui timp, este numai a găsitorului. (Zaconul 10 și 13).

Comoara găsită de soț pe terenul dotat al soției se împarte în mod egal între ambii soți. (Zaconul 12).

Când chiriașul găsește în casa ce ține cu chirie niște bani cari *nu sunt vechi*, aceștia vor fi ai stăpânului casei, iar nu ai chiriașului. (Zaconul 16).

Cel ce va ascunde comoara ce va găsi pentru ca să nu dea nimic celui ce i se cuvine, va pierde și partea sa. (Zaconul 17).

Comoara ce se va găsi „cu vrăji și cu draci” devine proprietatea domniei, iar găsitorul nu va lua nimic. (Zaconul 14).

*

După cum rezultă din cele de mai sus, pravilele lui Matei Basarab și Vasile Lupu au tratat foarte pe larg situația tezaurilor, prevăzând aproape toate ipotezele posibile.

După cum se arată în zaconul 18 la Vasile Lupu și 18—19 la Matei Basarab, toate dispozițiunile mai sus arătate „au fost în zilele cele vechi, iară acum s’au părăsit acele obiceiie iară comoarele câte se găsesc toate le iau domnii și numai ce dau cât se îndură orece puțin lucru aceluia ce găsește, iară stăpânului celuia cu locul, nu i se dă nemică”.

Din acest adaos la textul pravilei rezultă în mod evident că Vasile Lupu și Matei Basarab au reintrodus legea veche, în vigoare în țările românești ca obicei al pământului, dar care între timp căzuse în desuetudine din cauza lăcomiei Domnilor.

Nu se poate da acestui adaos la text o altă interpretare, din moment ce scopul urmărit de acești doi Domni a fost „de a da țărilor lor o legiuire oficială, promulgată în regulă și investită cu autoritatea legală⁵⁾, și care să fie și aplicată”, iar nu de a face istoria dreptului.

5) Ion Peretz, *Precis de istoria dreptului român*, București 1931, pag. 332.

Că așa este, rezultă și din prefața pravilei lui Matei Basarab, scrisă de mitropolitul Ștefan.

Nu se poate preciza până când au fost în vigoare pravilele lui Matei Basarab și Vasile Lupu, dar este probabil că numai până pe la începutul secolului al XIX-lea, când constatăm că se aplica *Manualul legilor* sau *Hexabiblos*-ul (Cele șase cărți) lui Constantin Armenopol⁶⁾.

Acest manual se ocupă de tezaure în cartea a II-a, titlul al VI-lea, art. 835, 836 și 837. Dispozițiunile acestor articole sunt următoarele:

Art. 835. Dacă robul meu sau fiul meu descopere o comoară în câmp străin, atunci eu primesc o parte din ea, iar dacă e în câmpul meu, atunci tot este al meu.

Art. 836. Dacă în câmp, sau în casă, date mie în zolog, eu găsesc o comoară, atunci parte din ea o dau stăpânului (debitorului), iar cea rămasă, chiar dacă am primit și datoria, nu o dau înapoi, ci ea rămâne proprietatea mea.

Art. 837. Când într'un loc public, al visteriei sau alt asemenea, care este îngrădit pentru cimitir sau pentru un monument, se găsește o comoară, jumătatea ei este a visteriei. De altminteri *nimeni nu este ținut să arate comoara descoperită de el*, afară numai dacă parte din ea se cuvine visteriei.

CAPITOLUL II.

SITUAȚIA SUB REGIMUL CODURILOR CARAGEA ȘI CALIMAH

Dispozițiuni cu privire la tezaure găsim apoi în Țara Românească în codul lui Ioan Caragea, iar în Moldova în cel al lui Scarlat Calimah, ambele în vigoare dela 1817⁷⁾.

Codul Caragea a reintrodus obiceiul ce-l găsim înainte de intrarea în vigoare a pravilei lui Matei Basarab, căci prin partea a II-a, capitolul I, art. 1, aliniatul II, prevede următoarele:

„Câte pietre scumpe sau altele găsim prin locuri slobode, se fac lucruri ale noastre, *bezi* (=afară de) *comorile cele îngropate, care sunt domnești*“.

Această dispozițiune, după care comorile îngropate erau proprietatea Domnului, a fost în vigoare până în anul 1852, când a fost desființată prin art. 334 aliniatul II din condica criminală din acel

6) Textul complet al acestui manual este: *Manualul legilor* sau așa numitele *Cele șase cărți* (Ἡ Ἑξαβιβλος) adunat de pretutindea de vrednicul de cinste păstrătorul de legi și judecător în Salonic Constantin Harmenopulos. Traducere de Ioan Peretz, București 1921. Pentru lucrarea de față, am utilizat numai această traducere.

7) Înainte de aceste legiuri, au fost în vigoare: În Moldova *Pandectele* (codul) lui Toma Carra (1806) întocmite sub domnia lui Alexandru Const. Moruzi, și *Colecția de legi* a lui Andronache Donici (1814), iar în Țara Românească *Pravileasca condică* a lui Ioan Alexandru Ipsilanti (1780), dar niciuna din aceste legiuri n'are dispozițiuni speciale referitoare la tezaure.

an⁸⁾), care prevede că: Vor fi apărați de orice pedeapsă aflătorii de comoară care ținuesc către stăpânii locului asemenea descoperiri și vor fi supuși numai la despăgubiri civile către dânsii⁹⁾.

Codul Calimah tratează pe larg situația tezaurelor, ocupându-se de ele în mai multe articole din capitolul al III-lea.

Astfel după ce prin art. 417 și 497 prevede că lucrurile fără stăpân se pot lua de oricine „în baza fireștii slobozenii ce o are fiecare de a face lucruri prin care nu se asupresc driturile altui cuiva”, iar prin art. 499 precizează că aceste norme se aplică numai atunci, când „acest drit nu se îngrădește anume de către legi, precum la metaluri, la locuri pustii și fără stăpân, la aflarea de comori, etc.”, definește, prin art. 527, comoara în modul următor:

„Dacă cele găsite vor fi bani sau alte lucruri de mult preț, ascunse de atâta vreme, încât să nu fie prin puțință a se afla cel de mai înainte proprietar, atunci se socotește comoară”.

În articolele 528—534, situația comorilor este tratată pe larg, în felul următor:

Art. 528. Judecătoria înștiințându-se, este datoare a arăta îndată stăpânirii găsirea comoarei, ori pe loc obștesc de va fi, sau particular.

Art. 529. Comoara găsită se împarte în trei deopotrivă părți¹⁰⁾ din care una să ia stăpânirea, alta proprietarul locului și a treia găsitorul.

Art. 530. Deci de va găsi cineva comoară pe locul său, va lua două treimi, una ca proprietar al locului, iar cealaltă ca un găsit.

Art. 531. Dacă găsitorul nu va face de sineși arătare pentru comoara ce din întâmplare se va descoperi, atuncea partea ce i se cuvine să se dea spre hrană sărmanilor, iar făcând arătare altul, să i se dea acelaia.

Art. 532. Dacă cineva cu scop de a găsi o comoară, au întrebuințat necuviincioase fapte¹⁰⁾, dacă fără știrea și primirea proprietarului locului, cercând dinadins, a găsit comoară; atuncea partea ce într'alt chip i s'ar fi cuvenit, să se dea părților hotărâte în paragraful de mai sus.

Art. 533. Dacă un creditor va găsi comoară pe moșie sau în case, care le are amanet, să se împărțească după orânduirea art. 529—531.

Art. 534. Dacă lucrătorii cei năimiți pentru vreun alt lucru, au găsit o comoară din întâmplare, trebuie să-i mulțumească (pe ei) proprietarul locului. Iar dacă s'au năimit de către dânsul inadins spre aflarea comoarei, vor lua numai năimeala lor.

8) Este vorba de *Condica criminală* lucrată de Divanul Obștesc sub Domnul Barbu Știrbeiu în anii 1850—1852 și revăzută în 1853 și care a fost în vigoare până la 1865. Vezi I. Bujoreanu, *op. cit.* Vol. I pag. 436 nota.

9) O ordonanță a Ministerului de Justiție din 1861 prevede că această împărțire se va face de Administrație.

10) Prin „necuviincioase fapte” se înțeleg farmecele, sau, cum se arată în prăveile lui Matei Basarab și Vasile Lupu (zaconul 14), comoara ce se va găsi cu „vrăji și draci”.

CAPITOLUL III.

EPOCA REGULAMENTULUI ORGANIC

Atât codului Caragea, cât și cel al lui Calimah, au rămas în vigoare până în anul 1832, când s'a pus în aplicare Regulamentul organic, ba chiar și după această dată, bineînțeles numai în partea care nu era contrară noii legiuri. Deoarece Regulamentul organic — atât cel al Moldovei, cât și cel al Țării Românești, ambele în vigoare până la 1865 — nu prevedea nimic referitor la comori, ci numai la minele ce s'ar găsi în pământul unui particular (art. 178 și 179), dispozițiunile din legile lui Caragea și Calimah urmau să se aplice până la întocmirea noilor legi.

Noua lege civilă s'a și întocmit în Moldova la 1833 de vel logofătul C. Sturdza, în conformitate cu prevederile Regulamentului organic. Această lege, numită și *codul civil al Moldovei*, a reprodus în ce privește tezaurele, textele din codul Calimah, păstrându-le chiar și numerotarea articolelor (Art. 499, 527—534) și anume în partea a II-a, capitolul III, intitulat: Despre câștigarea proprietății lucrurilor prin ocupație.

CAPITOLUL IV.

DISPOZIȚIUNILE CODULUI CIVIL

Codul civil român, promulgat la 4 Decembrie 1864 și pus în aplicare la 1 Decembrie 1865, arată, prin art. 649 alin. II, că: *Tezaurul este orice lucru ascuns sau îngropat pe care nimeni nu poate justifica că este proprietar și care este descoperit printr'un pur efect al azardului*, iar prin alin. I al aceluiași articol prevede că: proprietatea unui tezaur este a celui ce l-a găsit în propriul său fond; dacă tezaurul este găsit în fond străin, se împarte pe din două între cel ce l-a descoperit și între proprietarul fondului.

Altă dispozițiune referitoare la tezaure există în art. 538, care prevede că uzufructuarul n'are niciun drept asupra comoarei ce s'ar putea găsi în cursul uzufructului său.

Codul civil austriac, în vigoare și astăzi în acele regiuni ale Transilvaniei, care au făcut parte din fostul mare principat al Ardealului, prevede, prin art. 398, că bunurile descoperite, care constau în bani, giuvaeruri sau alte lucruri scumpe și care au fost ascunse de atâta vreme, încât nu se mai poate ști proprietarul, se numesc comoară. Primăria este obligată să aducă la cunoștința guvernului, prin Ministerul de Interne, orice găsire de asemenea comori.

Articolul 399 din acest cod precum și Ordonanța Curții Imperiale din 16 Iunie 1846, împart comoara în două părți egale, din care jumătate este a proprietarului fondului, iar cealaltă a găsitorului.

Importantă este și dispozițiunea din art. 400 cod. civ. austriac, după care acel ce a căutat comoara fără știrea și învoirea proprietarului uzufructuar sau a tăinuit descoperirea, pierde partea ce i s'ar fi cuvenit, aceasta dându-se denunțatorului, sau, în lipsa acestuia, statului.

Codul civil Carol al II-lea, publicat în Monitorul Oficial partea I-a, No. 259 din 8 Noemvrie 1939 și care urmează să intre în vigoare la 1 Martie 1940, are două articole referitoare la tezaure și anume 682 și 683 al. I, al căror cuprins este următorul:

Art. 682. Tezaurul este orice lucru mobil, chiar involuntar ascuns sau îngropat, asupra căruia nimeni nu poate dovedi a fi proprietar.

Dacă se descoperă un tezaur într'un fond sau într'un lucru mobil, el aparține pe jumătate proprietarului fondului sau lucrului mobil în care a fost descoperit, și pe jumătate descoperitorului. Acestuia nu i se cuvine nimic, dacă s'a introdus pe fond sau a căutat în lucrul mobil fără consimțământul proprietarului sau posesorului.

Art. 683. Rămân neatinse dispozițiunile din legile speciale cu privire la găsirea monumentelor sau lucrurilor de o deosebită valoare artistică, istorică, *arheologică*, paleontologică, în măsura în care derogă dela prevederile acestui cod.

TITLUL II

Dispozițiuni privitoare la descoperirea și conservarea tezaurelor arheologice

CAPITOLUL I.

SITUAȚIA ÎNAINTE DE UNIREA DELA 1859

Toate dispozițiunile de mai sus se referă, după cum s'a văzut, numai la dreptul de proprietate asupra tezaurelor găsite.

În ce privește descoperirea și conservarea lor, primele măsuri n'au fost luate pe cale de lege, ci prin diferite ordine administrative, sau pe cale de regulament.

Astfel încă dela 1835 exista la București, în localul Colegiului Sf. Sava¹¹⁾, un muzeu adăpostit într'o sală construită anume în acest scop, alături de bibliotecă. Acest muzeu a fost reorganizat prin jurnalul Eforiei școalelor din 8 Iulie 1837, prin care se arată că: „În Colegiul S-tul Sava aflându-se acum feluri de obiecturi de istorie naturală și de *antichități*, culese cele mai multe din această țară și dăruite de patrioți râvnitori de înaintarea învățăturilor obștești, și chibzuind Eforia mijloace de a așeza aceste obiecte la un loc, a le păstra în bună

11) Colegiul era instalat la fosta mănăstire Sf. Sava, așezată pe locul unde este astăzi Universitatea și statueta lui Mihai Viteazu.

rânduială și a le înmulți cu vremea, numește pe d-l Vahlstein profesorul de desen și conservator al Muzeului ce se întrunește în Colegiul Sf. Sava¹².

Indatoririle conservatorului erau, între altele, de a așeza în bună rânduială și sistematiceste toate obiectele și de a le desemna în natura lor, ca să fie gata oricând va face trebuința a se da în tipar și de a se afla la Muzeu în toate zilele dela ora 10—12, când muzeul să fie deschis pentru oricare va dori să privească obiectele.

Cu privire la *obiectele de antichitate*, Petrarhe Poenaru, în numele Eforiei Școalelor, a publicat în Buletinul oficial din 3 Noemvrie 1839 hotărîrea ca: „acum când se află întocmit un depozitoriu de asemenea obiecte în Colegiul din București, cu perspectiva de a se transforma în Muzeu Național, nimeni nu mai are voie a-și însuși vreun obiect de antichitate și îndată să-l trimită prin ocârmuire la Depozitoriul din Colegiul Sf. Sava. Deasemenea nimeni să nu fie volnic a scormoni în pământ pentru a scoate obiecte de antichitate¹³).

Aceste dispozițiuni sunt în realitate primele măsuri serioase luate în vederea conservării obiectelor antice, care mai înainte nu interesau decât din punct de vedere al proprietății lor¹⁴.

CAPITOLUL II.

LEGIUIRILE LUI CUZA VODĂ

La 23 Octomvrie 1864 a apărut *Regulamentul pentru Bibliotecile publice* (Decret No. 1450), care are câteva dispozițiuni referitoare la obiectele antice¹⁴).

Astfel prin art. 10, după ce se arată că în România sunt două biblioteci centrale, la București și la Iași, se precizează că aceste biblioteci cuprind tot felul de cărți și în toate limbile, precum și litografii, gravuri, manuscrise, autografe, sigilii, medalii și *monete antice*.

Prin art. 22 se prevede că bibliotecile centrale vor avea deocamdată câte cinci secțiuni, dintre care una este de *numismatică*, iar una de *varietăți*, iar prin art. 27 se cere ca pentru orice carte sau obiect ce se înscrie în cataloage sau în inventar, să se însemneze „originea și istoricul intrării acelei cărți sau obiect”.

În fine, prin art. 28 se introduce un registru de aur, care se va ține de către comitetul special al bibliotecii și în care se vor înscrie toți acei cari donează bibliotecii „un fond de cărți sau obiecte prețioase, antice etc., de o valoare minimum de zece galbeni”.

12) Toate aceste informațiuni sunt luate din: Ștefan Pop, *Colegiul Național Sf. Sava*, în Boabe de grâu, anul IV No. 7 din Iulie 1933, pag. 414—415.

13) Papii dela Roma au luat măsuri referitoare la descoperirea și păstrarea tezaurilor arheologice în anii 1425—1574. Papa Paul al III-lea a instituit la 1534 chiar și o „comisiune de antichități”. În Franța, asemenea măsuri au fost luate pe cale de lege pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

14) Vezi I. Bujoreanu, *op. cit.* pag. 1855—1857.

1

2

3

4

5

«ZEUL MARE» DE PE MONETILE DIN ODESSOS

1

2

3

4

5

6

7

RARITĂȚI NUMISMATICE

Acest regulament n'a fost în vigoare, cu privire la antichități, decât până la 25 Noemvrie 1864, când cu decretul No. 1648 s'a pus în aplicare *Regulamentul pentru Muzeul de Antichități*¹⁵⁾.

Acesta prevede, prin art. 1, că muzeul de antichități se organizează de biblioteca centrală, acolo unde secțiunea antichităților și a varietăților înființată pe lângă acea bibliotecă (art. 22 din Regulamentul bibliotecilor) a luat o dezvoltare și o importanță mai mare, încât nu mai poate fi dirijată de personalul bibliotecilor.

Prin art. 2 se dispune că: se organizează, deocamdată în București, un *Muzeu de antichități*, separat de Biblioteca centrală, cu următoarele secțiuni:

1. Secțiunea numismatică și heraldică particulară.
2. Secțiunea istorică generală.
3. Secțiunea istorică Română cu subsecțiunea eclesiastică, și
4. Secțiunea curiozităților.

O importantă dispozițiune cuprinde art. 5, care prevede că: Direcțiunea Muzeului de antichități este încredințată unui *Comitet Arheologic*, compus din:

- a) Profesorul de istorie critică dela Facultatea de litere.
- b) Bibliotecarul central.
- c) Trei membri onorifici, numiți de Domn, după prezentațiunea Ministerului Justiției, cultelor și instrucțiunii publice.

Art. 6 prevede că președinția comitetului arheologic se încredințează pe viață primului și mai mare donator și fondator al Muzeului de antichități.

Art. 8 obligă pe directorul general al arhivelor, pe învățători, institutori, profesori și mai ales pe inspectorii școlari de orice clasă, să dea Comitetului Arheologic tot concursul ce acesta le-ar cere prin Ministerul justiției, cultelor și instrucțiunii publice.

Art. 10 arată că atribuțiunile Comitetului Arheologic sunt:

- a) A dirige și priveghea Muzeul de antichități.
- b) A clasa antichitățile.
- c) a stăruia la înăvuierea Muzeului cu colecțiuni și fonduri.
- d) A forma duplicate-inventarii de toate obiectele Muzeului.
- e) A înființa și dirige, după specialul Regulament aprobat de Ministerul justiției, cultelor și instrucțiunii publice¹⁷⁾, în marginea bugetului său, *excursiunile și cercetările arheologice în țară*.
- f) A priveghea buna stare a monumentelor de orice natură și a stăruia pentru a lor nealterare, sau eventuală restaurare.
- g) A primi, sub controlul Ministerului Justiției, cultelor și instrucțiunii publice, donațiunile de fonduri pe numele Muzeului și a le da destinația hotărâtă de donatori.
- h) A cerceta și colecționa prin toate mijloacele monetele și medaliile relative la Țară.

Art. 18. prevede că: „Comitetul arheologic primește cu recu-

15) Tot acolo, pag. 1843—1845.

17) Toate acestea formau pe atunci un singur minister.

noștință darurile de colecțiune de obiecte *antice* sau de fonduri, pentru înăvuirea Muzeului. Toți donatorii se vor înscrie în Conдика de aur a Muzeului și numele lor va fi afixat în sala Muzeului.

După cum rezultă din textele mai sus arătate, Regulamentul pentru Muzeul de Antichități nu se mărginea numai la organizarea propriu zisă a muzeului, ci prevedea o serie de măsuri de o deosebită importanță cu privire la descoperirea și conservarea obiectelor antice.

Muzeul de antichități, astfel organizat, nu este alta ceva decât Muzeul Național la care face aluzie Petrarca Paenaru în hotărîrea ce a publicat în Buletinul Oficial din 3 Noemvrie 1839.

*

Baza pentru Muzeul de Antichități s'a pus în realitate cu doi ani înainte de data promulgării Regulamentului, iar ca întemeietor de fapt trebuie considerat *Nicolae Mavrus* (1781—1868), un mare colecționar de monete și obiecte antice.

Când în Ianuarie 1862 s'a întrunit în București primul parlament care a desăvârșit unirea Moldovei cu Muntenia, Mavrus s'a considerat dator „a depune obolul său pe altarul adoptivei sale patrii România Unită”.

Acest obol consta în marea și valoroasă sa colecțiune compusă din peste 4000 de medalii și medaliaoane, precum și din numeroase statui și statuete, busturi, vase etrusce, obiecte de ceramică veche, antichități egiptene, pedestale, obeliscuri, etc.

În scrisoarea prin care a oferit „spre omagiu” națiunii române această colecțiune spre a fi depusă la Muzeul Național, Mavrus își exprima dorința ca să se găsească un local pentru așezarea muzeului pentru ca obiectele să nu fie expuse la nicio nenorocire și să se ia măsurile necesare „pentru neclintita și regulată conservare a acestor diferite obiecte care sunt rezultatul strădaniei unei vieți întregi” precum și „să se clasifice aceste obiecte în mod metodic”.

Deoarece localul muzeului trebuia amenajat în mod special, dorința lui Mavrus n'a putut fi realizată decât în 1864, când s'a promulgat Regulamentul pentru Muzeul de antichități și când, prin decretul No. 1649 din 25 Noemvrie 1864, Mavrus a fost numit președinte pe viață al Comitetului Arheologic¹⁸).

Membri în acest comitet au fost numiți la început Al. Odobescu, V. Alexandrescu (Urechii) și A. Treb. Laurian, iar ca șef al cancelariei a funcționat conservatorul muzeului, Alexandru Russo. Mai târziu a fost numit membru și D. A. Sturdza.

Deschiderea muzeului s'a făcut însă abia în anul 1865, după ce Comitetul arheologic preluase o parte din obiectele donate de Mavrus.

*

18) Toate informațiunile referitoare la Nicolae Mavrus sunt luate din: Const. Moisil, *Nicolae Mavrus*, în *Cronica Numismatică și Arheologică* No. 105/936 p. 178-181 și *Colecțiunile lui N. Mavrus și soarta lor*, în aceeași cronică, No. 106-107/936, pag. 193—204.

La 1 Mai 1865 s'a promulgat codul penal, care prin art. 206 pedepsește cu închisoare dela o lună până la un an și cu amendă dela 100—500 lei pe cei ce vor distruge, dărâma, ciunti sau degrada, în parte, monumente, statue și alte lucruri care servesc spre folosul, ori podoaba publică și sunt făcute de către autoritatea publică sau cu voia ei.

Acest articol nefăcând nicio distincție, putea fi aplicat și la acele monumente, care erau considerate ca antice sau istorice și care stăteau astfel sub protecția legii penale.

CAPITOLUL III.

PRIMELE LEGIURI SUB CAROL I

Dispozițiuni cu privire la obiectele antice găsim apoi în *Statutele Societății Academice Române* din București, aprobate prin Decretul No. 1246 din anul 1867¹⁹⁾.

După cum rezultă din art. 3 al acestor Statute, Societatea are trei secțiuni, dintre care una este *istorică-arheologică*, iar art. 4 alin. b arată că scopul acestei secțiuni este de a culege orice documente importante din țările române și din străinătate atingătoare de istoria Românilor, de a organiza misiuni pentru asemenea lucrări, de a lua inițiativa pentru *explorarea țărilor române din punctul de vedere arheologic* și de a premia operele istorice ce se cuvine a le populariza între Români.

Prin legea din 30 Martie 1879, această societate s'a declarat institut național cu denumirea *Academia Română*.

*

La 10 Aprilie 1874, prin decretul No. 736, a fost promulgat *Regulamentul asupra explorărilor și cumpărărilor de obiecte antice*²⁰⁾.

Acest regulament, numit în mod obișnuit *asupra săpăturilor*, conține dispozițiuni foarte importante și foarte progresate referitoare la găsirea și păstrarea obiectelor antice.

Aceste dispozițiuni sunt următoarele:

Art. 1. Orice obiecte antice, cum: *monete, medalii, vase, scule, arme, instrumente, verice obiecte*, în fine, din antichitatea Dacă, Latină sau Românească, care s'ar referi sau ar interesa istoria, artele, industria, mithologia, religiunea sau comerțul tuturor țărilor Dunării-de-jos sau și altor țări învecinate lor, se vor aduna, clasifica și așeza în muzeul național sau în urma de excursiuni arheologice, făcute și executate de bărbați speciali și cu cheltuiala ministerului sau prin cumpărare dela persoanele ce le-ar posedea.

19) I. Bujoreanu, *op. cit.* Vol. I pag. 1883—1885.

20) I. Bujoreanu, *op. cit.* Vol. II (apendice), partea L pag. 47—48 și B. Boerescu, *Codicile Române*, apendice, pag. 154.

Art. 2. Escursiuni arheologice pentru descoperirea de asemenea obiecte se vor face pe fiecare an cu cheltuiala ministerului instrucțiunii și după mijloacele bugetului.

Ministerul instrucțiunii publice va încredința această misiune, în epocele cele mai favorabile ale anului, persoanelor celor mai competente, amatorilor desinteresati și cunoscători cari vor voi a face asemenea escursiuni numai în interesul științei și al istoriei naționale și spre a înăvui muzeul național cu asemenea colecțiuni.

Art. 3. Orice proprietar, orice primar, orice agent al administrațiunii publice, este invitat ca să facă îndată cunoscut ministerului instrucțiunii orice urme, morminte sau alte indice de antichități s'ar ivi undeva în pământ sau pe suprafața pământului.

Se vor lua toate măsurile de protecțiune pentru ca asemenea obiecte să se ferească de orice fel de săpătură sau scobitură mai înainte de a se trimite din partea ministerului persoane competente care să știe să facă săpături spre a nu strica sau sfărâma obiectele ce se vor afla îngropate sau închise.

Art. 4. Când ministerul va lua cunoștință despre existența unor asemenea localități conținând indicii de antichități, va consulta mai întâi comitetul arheologic asupra indicilor și notițelor ce a putut avea până atunci.

Comitetul opinând că lucrul merită a fi examinat, va raporta ministrului, care va putea, în tot cazul, trimite chiar pe unul din membrii comitetului ca să facă cercetări la fața locului, să raporteze dacă merită a se face explorarea.

Art. 5. Dacă monumentul antic, descoperit, este de natură a se conserva chiar pe locul unde se află, ministerul va lua toate măsurile cum acel monument să se conserve intact și să nu fie expus degradațiunilor ce timpul sau oamenii îi pot face.

Art. 6. Toate obiectele transportabile, descoperite de exploratorii cari lucrează după delegațiune și cu cheltuiala ministerului sunt pe seama muzeului național.

Art. 7. Exploratorul va face totdeauna ministerului, la finele lucrării sale, un raport detaliat asupra descoperirilor ce a făcut, alăturând și o listă de toate obiectele ce a găsit. O copie de pe acest raport se va înainta de către minister comitetului arheologic, însărcinat cu primirea, clasarea și descrierea obiectelor trimise muzeului.

Art. 8. Exploratorul va trimite ministerului obiectele găsite pe cât le va descoperi, îngrijind ca ele să fie transportate, bine închise și bine sigilate.

Ministerul le va depune în aceeași stare la muzeu și vor sta închise cum s'au primit până la întoarcerea exploratorului. Obiectele cele mari și greu de transportat, cum sarcofagii, pietre de monumente etc. se vor trimite ministerului numai după o anume autorizare ce el va da pentru aceasta.

Art. 9. Îndată după întoarcerea exploratorului, comitetul arheologic sau doi delegați ai săi vor fi invitați de minister ca față cu exploratorul să deschidă lăzile sau cutiile în care se află obiectele des-

coperite. Comitetul le va examina, va constata valoarea lor științifică, artistică sau istorică; va alege pe acelea care merită a fi conservate pentru muzeu și va specifica clasarea lor. El va face ministerului un raport detaliat de toată această operațiune.

Art. 10. Obiectele se vor așeza la locul lor îndată ce se vor fi clasificat. La cele mai principale se va pune pe inscripțiune din eticheta ce vor avea numele exploratorului, data și locul descoperirii lor.

Art. 11. Comitetul, în raportul său către minister, va opina, după importanța descoperirilor și durata timpului, indemnizarea ce s'ar mai cuveni a se da exploratorului. Comitetul va putea încă opina, care din obiectele descoperite s'ar putea da exploratorului ca un suvenir și un semn de mulțumire pentru serviciul său.

Ministerul va publica în *Monitor* în asemenea cazuri mulțumirile sale exploratorului, precum și din raporturile asupra descoperirilor sale pe cele ce va crede de cuviință.

Art. 12. Orice particular va voi a face exploarări pentru descoperiri de obiecte antice, cu a sa proprie cheltuială, va fi dator a se adresa cu cerere ministerului instrucțiunii, arătând locul și indicele ce are. Ministerul va consulta Comitetul arheologic ca și pentru explorările făcute pe a sa socoteală. La caz de trebuință, va delega pe lângă cel ce face cererea, și cu a sa cheltuială, o persoană specială, spre a dirige explorarea. Toate obiectele descoperite vor fi proprietatea celui ce a făcut cererea și cheltuielile explorării.

Art. 13. Orice explorare prin săpături, făcută de către stat sau de către un particular, pe o proprietate străină, nu se va putea începe nici executa mai înainte de a se dobândi permisiunea proprietarului locului.

Acesta va avea totdeauna drept a pretinde dela explorator ca, după terminarea explorării, săpăturile sau găurile să se astupe la loc.

Art. 14. Ministerul, având fondul disponibil, va putea cumpăra pe fiecare an pentru colecțiunea muzeului tot felul de obiecte antice posedate de particulari.

Art. 15. Acei cari, posdând asemenea obiecte, vor voi a le vinde ministerului, vor trata cu acesta prin bună înțelegere și ministerul va consulta comitetul arheologic asupra importanței obiectelor și va- loarei lor pecuniare.

Pentru acest scop ministerul va înainta obiectele ce sunt de cumpărat conservatorului muzeului; acolo comitetul arheologic sau doi delegați ai săi vor examina și aprecia.

Pe cât timp aceste obiecte vor sta la muzeu până a se cumpăra, nu este permis nimănui a lua desemnuri și facsimile după dănsese fără anume permisiune a proprietarului.

Art. 16. Toate obiectele dăruite muzeului de particulari vor purta o inscripțiune de numele dăruitorului.

Conservatorul muzeului va îngriji, după inițiativa și conform cu clasificarea specificată de comitetul arheologic, a așeza toate obiectele dăruite de particulari cu etichetele și explicațiunile necesare.

Se recomandă mai ales celor ce posedă antichități, cum: monete,

medalii, pietre, vase etc. și ar voi să le vândă sau să le dăruiască muzeului, a nu le curăți, nici a le șterge, răzui sau spoi ci a le lăsa în starea cum le-au găsit; căci ștergerea sau curățirea lor se poate face și mai târziu prin metodele cunoscute, așa cum să nu se strice nimic din inscripțiunile, reliefurile sau alte semne ale obiectului.

La 6 August 1874, apare *Regulamentul asupra Comisiunii monumentelor publice* (Decretul No. 754)²¹⁾. Scopul acestei comisii rezultă în mod precis din art. 1, care are următorul cuprins:

Se institue o comisiune arhitecto-arheologică, sub numele de „Comisiunea monumentelor publice” cu reședința în București, al cărei scop este de a clasa și conserva monumentele noastre publice.

Rostul comisiei instituite prin art. 1 — și care, după cum rezultă din art. 2 și 3, este compusă din 8 până la 12 membri, sub președinția ministrului instrucțiunii și cultelor — fiind numai de a se ocupa de edificiile din țară care merită a fi clasate între monumentele publice și asupra cărora trebuie să se ia măsuri de conservare (Art. 4), dar nu și de tezaurele și obiectele arheologice, este evident că ea nu are nicio atribuție cu privire la descoperirea și adunarea tezaurelor și obiectelor antice, afară doar de cazul când prin explorările făcute în baza regulamentului de săpături s'ar găsi vreun edificiu vechiu care ar merita să fie clasat între monumentele publice.

Niciunul din aceste două regulamente, întocmite cu cele mai bune intenții, nu și-au atins scopul urmărit, deoarece n'au fost aplicate în mod strict. Activitatea Comisiunii monumentelor publice în primii 18 ani dela înființare s'a limitat numai la reclădirea a 4—5 monumente publice²²⁾.

CAPITOLUL IV.

SITUAȚIA CU ÎNCEPERE DELA 1892

Anul 1892 este de mare importanță pentru tezaurele și obiectele antice precum și pentru monumentele istorice. În acest an s'au votat de parlament două *legi* care reglementează această materie și s'au publicat în aceeași zi: 24 Noemivrie.

Prima este *Legea pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice*, care este în vigoare și astăzi în Vechiul Regat, Basarabia și Bucovina.

Cu ocazia aducerii acestei legi în discuția Senatului, în ședința dela 15 Aprilie 1892, când a fost și votată, raportorul Gr. Tocilescu a spus următoarele:

21) I. Bujoreanu, *op. cit.* vol. II (apendice), partea I. pag. 46—47 și B. Borescu, *op. cit.*, appendice pag. 139—140.

22) Vezi E. A. Pangrati, † Ion Kalinderu, în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, anul VII (1914) pag. 41—45.

„Există, după cum vă este cunoscut, la suprafața pământului, ca și sub pământ, un mare număr de obiecte rămase din vechime precum și ruine, care, din cauză că nu cunoaștem pe posesorii lor de odinioară, nici nu este posibil a-i afla, ele se consideră în genere ca *un bun național comun tuturor Românilor*”²³).

După ce legea a fost votată și de Adunarea deputaților în ședința dela 27 Mai 1892, a fost publicată în ziua de 24 Noemvrie 1892.

Dispozițiunile ei sunt următoarele:

Art. 1. Nimeni nu este în drept a face săpături pentru descoperirea monumentelor sau obiectelor antice fără autorizarea ministerului instrucțiunii publice și al cultelor.

Art. 2. Ministerul va acorda autorizarea de a face săpături numai acelorora cari vor dovedi că locul pe care voesc a întreprinde săpăturile este proprietatea lor, sau că au obținut voie dela proprietar a face acele săpături. Autorizarea se va da după ce se va lua avizul directorului muzeului de antichități și cu condițiunea de a nu atinge și de a nu pune în pericol clădirile situate în apropierea locului unde se vor face săpăturile.

Art. 3. Această autorizare se comunică subprefectului, dacă locul în chestiune se află într-o comună rurală sau primarului, dacă se află într-o comună urbană

Directorul muzeului de antichități va fi asemenea încunostiințat. Subprefectul sau primarul și directorul muzeului sunt datori a asista la săpături în persoană sau prin delegații lor cu îndatorire de a lua notă de obiectele antice descoperite (monumente, statui, inscripțiuni, monete, vase, unelte, etc.), comunicând de urgență ministerului observațiunile lor.

Art. 4. Oricine din întâmplare descopere monumente sau alte obiecte antice este dator ca să anunțe pe subprefectul sau primarul local, după deosebirile din art. 3, în termen de maximum 3 zile după descoperirea lor.

Subprefectul sau primarul vor lua notă de obiectele aflate și se va face raport ministerului instrucțiunii, cu detaliile prescrise în art. 3, luând toate măsurile pentru păstrarea și neatingerea obiectelor descoperite până la hotărîrea definitivă a ministerului instrucțiunii publice.

Monumentele sau obiectele descoperite astfel sunt supuse la același regim legal cu cel prevăzut în art. 6.

Art. 5. Asupra rapoartelor primite din partea prefectilor, primarilor și directorului muzeului de antichități, ministerul instrucțiunii publice, luând la trebuință și avizul comisiunii de conservarea monumentelor publice, va indica pe acelea care prezintă veri un interes din punctul de vedere istoric sau artistic. Această indicare se va da cel mult până în termen de 30 zile dela primirea rapoartelor.

Art. 6. Obiectele descoperite sunt proprietatea Statului, dacă ele

23) Vezi Monitorul Oficial, *Dezbaterile Senatului*, No. 30 din 23 Aprilie 1892. pag. 207—221.

sunt găsite pe domeniul public, sau pe un loc aparținând Statului, județelor, comunelor sau stabilimentelor de utilitate publică; proprietatea unor asemenea obiecte se împarte în jumătate între stăpânul locului și persoana ce a descoperit, dacă ele s'au aflat pe o proprietate privată.

Când obiectele se descoper pe o proprietate a Statului, a comunelor, a județelor sau a stabilimentelor de utilitate publică, descoperitorul are drept la o gratificație ce se fixează de ministru după importanța descoperirii.

Când o comună urbană va înființa un muzeu de antichități în condițiunile prescrise de ministerul instrucțiunii publice, obiectele antice găsite pe proprietățile acelei comune se vor depune în acele muzee, dacă acele obiecte au similare în muzeul național din București.

De pe piesele unice, Statul va da muzeelor comunale mulage sau reproducțiuni galvanoplastice.

Proprietarii sau posesorii obiectelor descoperite care, după procedura art. 5, au fost clasate de ministerul instrucțiunii publice între cele ce prezintă un interes istoric sau artistic, nu pot în niciun caz să le desființeze.

Alienarea lor în țară e permisă numai după încunoștiințarea ministerului; iar exportarea lor numai cu autorizarea expresă a lui.

Autorizarea expresă a ministerului este indispensabilă și pentru restaurarea sau repararea acestor obiecte; ministrul luând avizul comisiei de conservarea monumentelor istorice va impune modul de restaurare sau reparare. Dacă obiectele descoperite prezintă un mare interes istoric sau artistic, ministerul va putea să oblige pe posesorul lor să le cedeze Statului în schimbul unui preț ce se va fixa de bună voie între părți; la caz de neînțelegere, prețul se va fixa de justiție conform dreptului comun.

Art. 7. Se va pedepsi cu pedepsele prevăzute la art. 352 din codul penal²⁴⁾ oricine va fi distrus obiectele din cele declarate de ministerul instrucțiunii publice ca având interes istoric sau artistic; se va supune la aceeași pedeapsă acela care va exporta asemenea obiecte fără autorizarea ministerului.

Acei cari vor ascunde sau vor aliena în țară asemenea obiecte, în contra restricțiunilor prevăzute în art. 6, vor fi deposezați în favoarea Statului, care va putea revendica acele obiecte chiar în mâinile celor de al treilea.

În cazul când aceste obiecte nu se vor mai găsi, acela care le-a înstrăinat va fi supus la plata valorii lor către Stat. Vor fi asemenea deposezați în favoarea Statului cei cari vor începe a repara obiectele clasate ca istorice sau artistice, fără autorizațiunea prealabilă a minis-

²⁴⁾ Art. 352 din codul penal din 1865, la care trimite această lege, are următorul cuprins:

Acel care, cu rea voință și fără drept distruge sau degradă lucrurile altuia, mișcătoare sau nemiscătoare, se va pedesi cu închisoare până la 6 luni.

Astăzi acest cod nu mai este în vigoare, fiind înlocuit cu codul penal Carol al II-lea, care, prin art. 352 prevede pentru distrugere de monumente publice, închisoare corecțională dela 2 la 5 ani.

trului sau în contra indicațiunilor date de el pentru modul de restaurare sau reparare.

Art. 8. Statul are dreptul să întreprindă săpături pe proprietățile publice și private. El însă trebuie să obțină consimțământul prealabil al proprietarului locului, când explorările au a se face pe o proprietate privată; în acest caz, proprietarul are dreptul de despăgubire contra Statului pentru pagubele ce-i vor fi adus prin săpăturile întreprinse. Aceste despăgubiri se vor fixa prin bună învoială între ministru și proprietar, iar la caz de neînțelegere despăgubirea se va fixa de justiție pe calea ordinară.

Dacă proprietarul locului nu voește să sufere a se face săpături pe proprietatea sa, el va avea dreptul să oblige pe Stat a-i răscumpăra terenul destinat la expropriere, prin aplicarea legii de expropriere pentru cazul de utilitate publică.

Art. 9. Orice proprietar, orice primar, revizor școlar, sau învățător, cum și orice agent al administrațiunii publice, este obligat ca să facă cunoscut ministerului instrucțiunii orice indicii de antichități ce s'ar afla undeva pe suprafața pământului sau în pământ.

Art. 10. Prohibițiunea transportului, fără autorizația ministerului, se aplică și la orice obiecte antice descoperite în țară chiar înaintea legii de față, sub pedeapsă de confiscare.

Art. 11. Un regulament special va determina modul aplicării acestei legi.

Art. 12. Orice dispozițiuni contrarii legii de față sunt și rămân desființate.

*

După cum rezultă din debaterile parlamentare cu ocazia votării acestei legi, exportul obiectelor antice găsite în țară este oprit — fără autorizare — pentru motivul că „se consideră de cel mai mare interes pentru națiune ca monumentele trecutului său să nu fie împrăștiate prin țări străine, ci să se adune în colecțiuni publice sau particulare și să fie expuse în mod sistematic, spre a servi astfel ca documente ale dezvoltării culturale și a păstra în conștiința poporului legătura prezentului cu trecutul, precum și memoria viitorului. Fără acest scop orice grijă de monumente ar rămâne zadarnică pentru cultura omenirii în genere, pentru istoria patriei în special”²⁵⁾.

Îndeosebi necesară a fost dispozițiunea din art. 6 alin. 6 din lege, care interzice restaurarea sau repararea obiectelor antice. Căci, după cum rezultă din debaterile parlamentare, asemenea obiecte au fost adeseori stricate sub pretext că li se fac reparațiuni. Cel mai interesant este cazul întâmplat într'un oraș unde primarul, anunțat că o înaltă personalitate va veni în vizită, a spoit obiectele antice ca să fie mai frumoase²⁶⁾.

*

25) Vezi raportul lui Gr. Tocilescu în Monitorul Oficial, *Debaterile Senatului*, No. 30 din 23 Aprilie 1892, pag. 207—221.

26) Tot acolo.

Legea a fost lămurită și complectată prin *Regulamentul pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice*, publicat la 28 Ianuarie 1893.

Dispozițiunile acestui regulament, care, ca și legea, este și astăzi în vigoare în părțile care nu sunt contrarii legilor ulterioare, sunt următoarele:

I. Despre dreptul de proprietate asupra obiectelor antice.

1. Toate antichitățile descoperite în România sunt considerate ca bun național.

2. Sunt proprietate a Statului toate antichitățile de orice fel, astăzi aflătoare sau care se vor afla d'asupra sau sub pământ pe domeniul public, ori pe un loc aparținând Statului, județelor, comunelor sau stabilimentelor de utilitate publică.

3. Sunt proprietate privată a posesorului:

a) Toate obiectele antice aflate în colecțiuni private sau în posesiune privată.

b) Toate ruinele, sau antichitățile aflătoare d'asupra sau sub pământ pe proprietăți private, cu rezerva cuprinsă în articolul următor.

4. Obiectele antice descoperite prin întâmplare pe proprietăți private, d'asupra sau sub pământ, în ziduri sau ruine, sau în orice alt chip, în urma punerii în aplicare a legii promulgată cu decretul No. 3657 din 17 Noemvrie 1892 pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice, sunt numai pe jumătate ale stăpânului locului, iar cealaltă jumătate aparține persoanei ce le-a descoperit.

II. Despre înscrierea antichităților existente sau care se vor descoperi în chip întâmplător.

5. Oricine din întâmplare, sau la sepături, la punere de temelii, la dărâmare de case, la facere de drumuri sau în orice alt chip, găsește antichități, este dator ca să încunoștiințeze, în termen de maximum 3 zile după descoperirea lor: pe subprefect, dacă locul unde s'a făcut descoperirea se află într-o comună rurală; pe primar dacă locul se află într-o comună urbană, cu arătarea exactă a tuturor obiectelor găsite.

Deasemenea va permite la trebuință a se desemna, fotografia sau reproduce printr'un procedeu oarecare acele obiecte.

6. Descoperindu-se din întâmplare obiecte antice pe domeniul public sau pe un loc aparținând Statului, județelor, comunelor sau stabilimentelor de utilitate publică, subprefectul pentru comunele rurale, sau primarul pentru cele urbane, vor lua măsuri pentru păstrarea și neatingerea obiectelor descoperite, raportând îndată ministerului instrucțiunii.

Acesta va dispune, prin prefectura respectivă, transportul obiectelor, care se vor depune în colecțiunile Muzeului Național de antichități din București.

Ministerul în același timp va acorda descoperitorului cu avizul

direcțiunii Muzeului, suma ce i se cuvine, ca gratificațiune, potrivit valorii obiectelor descoperite.

7. Când descoperirea s'a făcut pe o proprietate particulară, ministerul în urma raportului primit din partea prefectilor sau primarilor, și cu avizul la trebuință al directorului Muzeului, sau al Comisiunii de conservare a monumentelor publice, în termen de cel mult 30 zile dela primirea raportului, va indica care din obiectele găsite prezintă veri un interes din punctul de vedere istoric sau artistic și va trece aceste obiecte într-o listă.

8. Posesorii de colecțiuni private, ca și particularii care prezintă antichități în parte, precum și administratorii oricărui stabiliment de utilitate publică, cari posedă asemenea colecțiuni, sau antichități, vor fi datori ca, în termen de 3 luni dela decretarea acestui regulament, să comunice ministerului cultelor și instrucțiunii publice lista exactă a tuturor obiectelor antice ce posedă, cu descrierea clară și precisă a fiecărui obiect în parte.

Ministerul, luând avizul la trebuință al directorului Muzeului sau al comisiunii de conservare a monumentelor publice, va indica, în termen cel mult de 30 zile de la primirea listei, cari din obiectele trecute în listă prezintă veri un interes din punctul de vedere istoric sau artistic.

9. După listele obiectelor clasate ca istorice sau artistice, de care menționează art. 7 și 8, ministerul cultelor și instrucțiunii publice va întocmi 3 exemplare legalizate, din care unul îl va da posesorului antichităților, celalalt îl va trimite spre păstrare subprefecturii sau primăriei urbane, în cuprinsul căreia se află antichitățile, iar al treilea va fi trimis directorului Muzeului Național de antichități spre a se depune la arhivă.

10. Obiectele clasate de minister, ca prezentând un interes istoric sau artistic, nu pot în nici un caz să fie desființate; alienarea lor în țară e permisă numai după încunoștiințarea făcută ministerului, prin subprefect sau primar, iar exportarea ca și restaurarea sau repararea lor, numai cu autorizația expresă a ministerului; în cazul din urmă, ministerul luând avizul comisiunii de conservarea monumentelor istorice, va impune modul de restaurare sau de reparare.

11. Când posesorii de antichități vor voi a înstrăina în țară în parte sau în total, antichitățile lor clasate de minister ca istorice sau artistice, sau vor voi a le transporta dintr'o comună într'alta vor fi datori, înainte de a le transporta, să încunoștiințeze, în comunele rurale pe subprefect, iar în cele urbane pe primar, dându-le o listă exactă de obiectele ce voesc să înstrăineze sau să transporte.

Subprefectul și primarul vor pune imediat în cunoștință despre aceasta pe ministerul instrucțiunii publice căruia-i vor trimite lista în original, însoțită cu observările eventuale.

12. Noii posesori ai obiectelor antice, de care menționează articolul precedent, vor fi datori ca în termen de 7 zile dela primirea obiectelor, să depună lista exactă a lor la subprefectură sau la pri-

măria urbană, care se vor conforma aliniatului 1 de sub articolul precedent.

13. Când antichitățile vor fi confiscate, sau vor fi scoase la licitațiune pe cale judiciară sau de bună voie, funcționarii publici sau persoanele însărcinate cu confiscarea sau licitațiunea, vor fi datori să înștiințeze subprefectura sau primăria urbană, cărora le va depune și lista exactă a acelor obiecte.

14. Orice obiect din antichitate poate fi importat în România. Pentru ca posesorul obiectelor, însă să păstreze dreptul de a le exporta, va trebui, ca în termen de 30 zile dela sosirea obiectului să încunostiințeze pe subprefect sau pe primar și să depună lista exactă și amănunțită a obiectelor importate.

Aceste liste vor fi trimise ministerului cultelor și instrucțiunei publice, spre îndeplinirea formalităților cuprinse în art. 9.

Dacă posesorul nu se va fi conformat dispozițiilor de mai sus, antichitățile importate vor putea fi socotite ca antichități indigene și, deci tratate după prescrierea articolului 10 din regulamentul de față.

III. *Despre săpături cu scop special și despre antichitățile descoperite prin aceste săpături.*

15. Nimeni nu este în drept, fără autorizarea ministerului cultelor și instrucțiunei publice, a face săpături cu scop pentru a descoperi monumente sau obiecte antice, fie că săpăturile se fac pe proprietatea sa, fie că se fac pe proprietate străină.

16. Autorizarea pentru săpături se acordă de ministerul cultelor și instrucțiunei publice, după chipul și în condițiunile art. 17—19.

Săpăturile se fac cu cheltuiala proprie a celui ce voeste să le întreprindă.

17. Autorizarea pentru săpături se acordă numai acelor care vor dovedi prin acte în regulă, că sunt adevărați proprietari ai terenului, pe care voesc a întreprinde săpăturile, sau au obținut încuviințarea proprietarului.

18. Cererea pentru săpături va fi adresată ministerului cultelor și instrucțiunei publice, și va trebui să conțină:

1. Actele menționate la art. 17;

2. Un plan și o descriere exactă a situațiunii terenului, pe care petiționarul voeste a face săpături, cu arătarea indicilor ce are despre existența de antichități în acea localitate, și cu indicațiunea limitelor unde acele săpături vor fi practicate.

19. Petițiunea pentru săpături, primindu-se la minister, va fi trimisă directorului muzeului național de antichități din București, care pe baza indicilor și notițelor ce a putut avea până atunci despre localitatea unde este a se întreprinde săpături, sau în urma cercetărilor ce va face chiar la fața locului, dacă va găsi de trebuință, va arăta ministerului printr'un raport motivat, dacă se poate sau nu acorda permisiunea pentru săpături.

Raportul între altele va arăta dacă facerea săpăturilor nu pune în pericol clădirile situate în apropierea locului de săpat.

20. Asupra raportului directorului muzeului de antichități, ministerul acordă sau refuză cererea de săpături.

21. Autorizarea se comunică directorului muzeului de antichități, precum și subprefectului, dacă locul de săpături se află într-o comună rurală, sau primarului, dacă se află într-o comună urbană.

22. În ordinul de autorizare se vor indica distanțele de observat în săpături, de la căile publice, sau de la strade, de la case, de la zidurile curților, de la canalele de apă, puturi și fântâni, cum și dela ruine sau monumente vechi și cimitire.

23. Săpăturile nu vor putea începe până ce subprefectul sau primarul și directorul muzeului de antichități nu vor asista în persoană sau prin delegați lor. Ei vor însemna toate obiectele antice descoperite și vor lua măsuri pentru păstrarea și neatingerea lor până la hotărârea definitivă a ministerului instrucțiunii publice căruia îi vor comunica de urgență observațiunile lor. În special, directorul muzeului va face ministerului, la finele săpăturilor, un raport amănunțit asupra descoperirilor făcute, pronunțându-se și asupra valorii științifice, artistice sau istorice a obiectelor descoperite și cari merită a fi conservate.

24. În urma rapoartelor primite din partea prefectilor sau primarilor și a directorului muzeului de antichități, ministerul instrucțiunii publice va proceda conform art. 7 de mai sus.

25. Statul are din orice timp dreptul de a opri săpăturile deja începute, dacă aceste săpături amenință siguranța publică sau sănătatea.

26. În privința listelor și a obiectelor descoperite se aplică dispozițiunile art. 7 și 9 până la 14 inclusiv din regulamentul de față.

27. Dacă obiectele descoperite prin întâmplare sau prin săpături speciale prezintă un mare interes istoric sau artistic, ministerul luând avizul comisiunii pentru conservarea monumentelor publice va putea să oblige pe posesorul lor să le cedeze Statului, în schimbul unui preț ce se va fixa de bună voie între părți; la caz de neînțelegere, prețul se va fixa de justiție, conform dreptului comun.

28. Statul are dreptul să întreprindă săpături pe proprietățile publice și private.

29. Când explorările au a se face pe o proprietate privată, Statul trebuie să obțină consimțământul prealabil al proprietarului locului, care are drept și la despăgubire din partea Statului pentru pagubile ce i se vor fi adus prin săpăturile întreprinse.

Aceste despăgubiri se vor fixa prin bună învoială între ministrul instrucțiunii publice și proprietar, iar la caz de neînțelegere, despăgubirea se va face de justiție pe calea ordinară.

30. Când proprietarul locului, pe care Statul vrea să facă săpături nu suferă a se face săpături pe proprietatea sa, el va avea dreptul să oblige pe Stat, a-i cumpăra terenul destinat la exploatare prin aplicarea legii de expropriere pentru cazul de utilitate publică.

31. Când o comună urbană va înființa un muzeu de antichități

în condițiunile prescrise de ministerul instrucțiunii publice, obiectele antice găsite pe proprietățile acelei comune se vor depune în acele muzee, dacă obiectele în chestiune au similitudine în muzeul național din București. După piesele unice Statul va da muzeelor comunale mulate sau reproducțiuni galvanoplastice.

*IV. Despre dreptul de a dispune de antichități și
despre comerțul cu ele.*

32. Antichitățile găsite în România și declarate de ministerul cultelor și instrucțiunii publice ca având interes istoric sau artistic, ca și cele descoperite în țară chiar înaintea legii din 17 Noemvrie 1892, în nici-un chip și sub nici un pretext nu pot fi duse afară din țară fără autorizațiunea ministerului cultelor și instrucțiunii publice.

33. Pentru obținerea autorizărei, proprietarul obiectelor antice se va adresa cu cererea formală la ministerul cultelor și instrucțiunii publice, însoțită de o listă exactă a obiectelor ce voeste a exporta.

Tot astfel va face și când e vorba de antichitățile importate, pentru cari s'a observat formalitățile prescrise în art. 14.

34. Autorizațiunea de care vorbește articolul precedent se acordă de ministerul cultelor și instrucțiunii publice, în urma unui raport motivat al directorului muzeului de antichități.

Ea nu va fi refuzată:

1. Dacă muzeul național de antichități din București și muzeele regionale posedă exemplare (dublette) de aceeași specie, valoare și calitate;

2. Dacă obiectul a fost adus din străinătate și la importarea lui s'a observat formalitățile prescrise la art. 14.

35. Obiectele antice descoperite în țară și cari vor fi prinse în momentul exploatării lor fără autorizarea ministerului cultelor și instrucțiunii publice, vor fi confiscate în folosul muzeului național de antichități din București.

36. Comerțul cu antichități, care după art. 3. sunt în proprietate privată este permis în interiorul țării, cu observarea celor prescrise de art. 11 și 12.

37. Se va pedepsi cu pedepsele prevăzute de art. 352 din codicele penal:

a) Ori-cine va fi distrus obiecte din cele declarate de ministerul cultelor și instrucțiunii publice ca având interes istoric sau artistic.

b) Cel ce va exporta asemenea obiecte fără autorizarea ministerului.

38. Vor fi depozitați în favoarea Statului:

a) Acei ce vor ascunde sau aliena în țară fără îndeplinirea formalităților prescrise de art. 11 și 12, obiecte din cele declarate de ministerul instrucțiunii publice ca având interes istoric sau artistic.

Statul va putea revendica acele obiecte chiar în mâinile celor de al 3-lea.

În cazul când aceste obiecte nu s'ar mai găsi acel ce le-a înstrăinat va fi impus la plata valorii lor de către Stat.

b) Acei ce vor începe a repara obiecte clasate ca istorice sau ca artistice, fără autorizația prealabilă a ministrului sau în contra indicațiunilor date de el pentru chipul de restaurare sau de reparare a lor.

V. Dispozițiuni generale.

39. Orice proprietar, orice primar, revizor școiar sau învățător, cum și orice agent al administrațiunei publice este obligat ca să facă cunoscut ministerului instrucțiunei publice orice indicii de antichități ce s'ar afla undeva pe suprafața pământului sau în pământ, și a lua imediat măsuri pentru conservarea lor.

40. În comunele urbane: Turnu-Severin, Constanța, Mangalia, Hirșova, Ostrov, Măcin și Isaccea, ca și în comunele rurale: Recica, Celei, Turcoaia (cătunul Igliza), în considerațiunea vechimei lor, primarii respectivi vor fi cu deosebită luare aminte când se fac săpături pentru veri-o construcțiune și în caz când se va da peste urme de zidării antice, mosaferi, subterane sau temelii de edificii, să oprească îndată lucrările, până ce ministerul, consultând pe directorul muzeului de antichități, va aviza, după importanța cazurilor, la măsurile ce sunt de luat pentru continuarea săpăturilor în mod sistematic sau numai pentru culegerea elementelor de informațiuni necesare la restabilirea topografiei antice a localității.

41. Este cu totul oprit stricarea sau ridicarea pietrelor de prin ruine antice de prin valuri (troiene) și cimitire vechi părăsite ori pe ce proprietate s'ar afla ele.

De asemenea este oprită întrebuințarea la un uz practic pentru locuință, pentru depozite de grâne ca zgghiaburi, colaci de puturi sau material de construcțiune, etc., a ruinelor, sarcofagelor, vaselor, pietrelor și altor obiecte antice, chiar și dacă o asemenea întrebuințare nu aduce o vătămare sau distrugere imediată a acelor ruine sau obiecte.

42. Toate dispozițiunile anterioare, contrarii regulamentului de de față, sunt și rămân desființate.

CAPITOLUL V.

COMISIUNEA MONUMENTELOR ISTORICE

După cum s'a văzut, prin art. 5 și 6 din legea pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice precum și prin art. 7, 9, 10 și 27 din regulamentul acestei legi se cere avizul „Comisiunii de conservarea monumentelor publice“.

Această comisiune a fost înființată prin legea publicată deasemenea la 24 Noemvrie 1892 și intitulată: *Lege pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice*.

Deoarece această lege a fost înlocuită ulterior prin alta, o vom da numai în rezumat:

Prin art. 1 se institue pe lângă ministerul instrucțiunii publice o comisiune consultativă numită „Comisiunea monumentelor publice“.

compusă din: trei membri numiți de ministru dintre cei mai competenți în științele istorice sau arheologice, din cari doi vor fi luați dintre membrii Academiei române; directorul muzeului de antichități din București și un arhitect;

Prin art. 3, această comisiune este obligată să întocmească inventarul general al tuturor edificiilor și obiectelor vechi din țară, care prezintă un deosebit interes istoric sau artistic, pentru a căror conservare urmează să se ia măsuri. Acest inventar va fi publicat în Monitorul Oficial și va fi comunicat tuturor subprefecților și primarilor în circumscripțiunea cărora s'ar afla unul sau mai multe monumente publice. Niciun monument trecut în inventarul general nu va putea fi dărâmat, reparat sau restaurat fără prealabila autorizare a ministerului cultelor și instrucțiunii publice, care va hotărî după ce va fi luat și avizul Comisiunii monumentelor publice.

Art. 5. În cazul când cineva va face o asemenea restaurare fără autorizare, va fi pedepsit cu amendă dela 100—5000 lei și au cheltuielile repunerii monumentului în stare primitivă.

Art. 6. Oricine va dărâma sau deteriora un asemenea monument, chiar când este proprietatea sa, se va pedepsi cu penalitățile prevăzute în art. 352 cod. penal.

La 28 Ianuarie 1893 s'a publicat și regulamentul acestei legi, intitulat: Regulament pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice. Prin art. 1 alin. II din acest regulament se precizează că prin monument public se înțelege: Orice zidire cu dependențele ei, aflătoare la suprafața pământului sau sub pământ, cum și orice obiect vechiu, care are valoarea unui monument istoric sau artistic.

*

Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice constituie un însemnat progres în această privință. Prima comisiune a monumentelor publice, prevăzută de această lege, a fost compusă din: V. A. Urechiă, Gr. Tocilescu, Titu Maiorescu, Const. C. Arion și G. Sterian ca arhitect. Titu Maiorescu retrăgându-se, a fost numit în locu-i B. P. Hașdeu, iar la 1898 retrăgându-se și G. Sterian, a venit în locu-i arhitectul N. Giabrilescu.

La 1900 Const. Arion fiind numit ministru, locul său a fost ocupat de arhitectul Gr. Cerkez, iar la 1901, încetând din viață V. A. Urechiă, a fost numit în locul său Ion Kalinderu, cu care începe perioada a III-a și cea mai rodnică a Comisiunii monumentelor publice²⁷⁾.

Potrivit dispozițiilor art. 30 din legea de organizare a ministerului instrucțiunii și cultelor din 4 Mai 1910, comisiunea monumentelor publice s'a alipit pe lângă administrația Casei Bisericii.

Datorită lui Ion Kalinderu, s'a întocmit apoi o nouă lege, intitulată: *Lege pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice*, care a fost votată la Cameră în ziua de 28 Martie 1913, iar la Senat

²⁷⁾ E. A. Pangrati, *art. cit.* Prima perioadă a fost dela 1874—1892, iar a doua dela 1892—1901.

în ziua de 30 Martie 1913 și a fost publicată în Monitorul Oficial No. 21 din 28 Aprilie 1913, intrând în vigoare la 1 Aprilie 1913.

Această lege, prin art. 15, a abrogat în întregime legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice din 1892 precum și regulamentul ei din 1893.

Dispozițiunile principale ale acestei noi legi, care și ea a fost în vigoare numai până la 1919, sunt, în rezumat, următoarele:

Art. 1. Se institue, pe lângă „Casa Bisericii” și sub autoritatea Ministerului Instrucțiunii publice și cultelor, o Comisiune a Monumentelor istorice.

Art. 5. Comisiunea se compune din nouă membri onorifici, numiți de minister pe timp de cinci ani dintre persoanele cele mai competente în științele istorice, arheologice, arhitectonice și tehnice, cum și dintre persoanele în deobște cunoscute ca pricepute în artele frumoase.

După cum se arată în art. 2, scopul acestei comisiuni este: de a îngriji de muzeele de artă plastică și artă religioasă; de a înlesni înfrumusețarea muzeelor istorice regionale și de a deștepta și răspândi în public simțul și priceperea pentru valoarea istorică și artistică a vechilor monumente.

Art. 3 alin. a prevede că, prin derogare dela „legea pentru descoperirea monumentelor și obiectelor vechi”, orice cerere de săpături și restaurări, precum și orice informațiuni asupra acestora, se vor adresa direct comisiunii, care va răspunde și va hotări asupra lor, cum și asupra modului săvârșirii lor; iar *alin. e* de sub acest articol, obligă comisiunea să publice un *Buletin*.

Art. 10 prevede că nicio mină sau monument prevăzut în inventarul general întocmit de comisiune nu vor putea fi săpate, dărâmate sau restaurate fără prealabila autorizare și supravegherea comisiunii.

Art. 12 înființează o Casă a monumentelor istorice, al cărei atribut este de a realiza scopul comisiunii.

La 29 Iulie 1919 s'a publicat în Monitorul Oficial No. 82, o nouă *Lege (Decret-Lege) pentru Conservarea și Restaurarea Monumentelor istorice*, care a abrogat legea dela 28 Aprilie 1913, modificând și atribuțiile Comisiunii Monumentelor Istoric.

Dispozițiunile acestei legi, care este în vigoare și astăzi, sunt următoarele:

Art. I. Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice, sancționată cu decretul No. 3226 din 25 Aprilie 1913 și publicată în Monitorul Oficial No. 21 din 28 Aprilie 1913, se abrogă și se înlocuiește cu cele ce urmează:

Art. 1. Se institue, sub autoritatea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, o Comisiune a monumentelor istorice

Art. 2. Scopul Comisiunii este:

a) Să îngrijească de conservarea stațiunilor sau localităților preistorice, clasice, medievale și în genere istorice, cum și de conservarea imobilelor și obiectelor vechi ce ar prezenta un interes istoric sau artistic, eventual chiar aflate în posesie particulară;

b) Să supravegheze toate săpăturile și căutările de monumente și

obiecte vechi, care nu vor putea fi făcute fără aprobarea Comisiunii monumentelor istorice;

c) Să inventarieze monumentele cum și odoarele vechi de la mănăstirile și bisericile din țară, cum și toate cele prevăzute la alin. a;

d) Să înlesnească înființarea de muzee regionale cu obiectele ce intră în cadrul preocupărilor Comisiunii, care nu vor putea funcționa decât cu aprobarea și supravegherea Comisiunii.

e) Să publice studii și un buletin cu privire la monumentele istorice și la lucrări.

Art. 3. Imobilele a căror conservare prezintă un interes istoric sau artistic se declară sau se clasează monumente istorice, în totalitate sau în parte, și sunt puse sub ocrotirea acestei legi.

Clasarea monumentelor istorice se face prin decret regal, în urma deciziei Comisiunii, de asemenea și declararea lor.

Indată ce Comisiunea va notifica decizia ei proprietarului, efectele clasării de monument istoric se aplică imobilului vizat.

Decretul va trebui să apară în cel mult 6 luni de la notificare.

Clasarea de monumente istorice a imobilelor ce aparțin particularilor va fi transcrisă de Comisiune în registrul de ipotecă al tribunalului respectiv, fără nici o percepere fiscală.

Imobilele clasate monumente istorice aparținând Statului, județelor sau comunelor, precum și particularilor, nu pot fi alienate nici expropriate decât cu aprobarea Comisiunii.

Nici o construcție nu se va putea ridica în imediata apropiere a unui imobil clasat monument istoric, fără aprobarea Comisiunii.

Servitudinile legale cari ar putea aduce degradări sau prejudicii unui monument nu sunt aplicabile imobilelor clasate.

Pentru cauză de utilitate publică pot fi expropriate clădirile aflate pe un teren vecin imobilului clasat monument istoric.

Art. 4. Obiectele mobiliare vechi vor fi clasate după aceleași norme ca și imobilele.

Alienarea acestor obiecte clasate nu se poate face fără aprobarea Comisiunii.

Exportarea lor este cu totul oprită.

Infracțiunile se pedepsesc prin confiscarea obiectelor sau cu o amendă echivalentă cu valoarea lor.

Obiectele mobiliare aparținând particularilor nu vor putea fi clasate decât prin consimțământul proprietarilor lor, sau printr-o lege specială.

Dacă Comisiunea va socoti că conservarea sau siguranța unui obiect clasat este primejdioasă, ea va putea dispune transportarea lui într'un muzeu al Statului sau în tezaurul unei biserici, până se vor lua măsurile necesare pentru buna lui păză.

Art. 5. Orice imobil sau obiect mobilier nu poate fi distrus, reparat sau restaurat decât cu autorizația și sub supravegherea Comisiunii.

Orice restaurare sau reparare, cum și orice căutare întreprinsă fără autorizația de mai sus, se va pedepsi cu amendă dela 100—5000

lei și cu cheltuiala repunerii monumentului sau ruinei în stare primitivă.

De asemenea se va pedepsi, conform art. 352 din legea penală, oricine va dărâma sau strica un monument istoric, chiar când acesta ar fi proprietatea sa.

Serviciile Statului, județelor și comunelor sau stabilimentelor publice sunt ținute să asigure paza și conservarea monumentelor sau obiectelor clasate, în cazul când nu s'au luat măsuri speciale în acest sens.

Cheltuelile aferente sunt în sarcina lor.

Funcționarii administrativi, silvici, domeniali, inginerii Statului, județelor sau comunelor, cum și membrii corpului didactic și ai clerului, sunt îndatorați de a comunica Comisiunii orice abatere dela legea de față.

Orice păzitor care va lăsa să se distrugă, mutilizeze sau înstrăineze un monument sau un obiect aflat în paza lui, va fi pedepsit cu închisoare dela 8 zile până la 3 luni, sau cu o amendă dela 10—500 lei, sau cu amândouă pedepsele împreună. Aceasta fără prejudiciul stipulațiunilor art. 4.

Art. 6. Până la publicarea inventariului monumentelor, toate bisericile și mănăstirile zidite până la anul 1834, se clasează provizoriu monumente istorice cu toate odorele lor.

Art. 7. În caz când monumentul clasat istoric e pe o proprietate particulară și proprietarul nu va voi să se conformeze prezentei legi, acesta poate să ceară Ministerului exproprierea părții de teren pe care se află monumentul, conform legii de expropriere pentru cazul de utilitate publică.

Art. 8. Comisiunea monumentelor istorice se compune din 9 membri onorifici, aleși pe 9 ani, după modalitatea arătată mai jos, dintre persoanele competente în științele arheologice, arhitectonice, tehnice sau cunoscute ca pricepute în artele frumoase, cum și dintr'un reprezentant al clerului. Cu dezvoltarea lucrărilor numărul membrilor va putea fi sporit.

Prima Comisiune ce va fi înființată după noua lege va fi compusă, precum urmează: un membru desemnat de Academia Română, directorul Muzeului de antichități și 2 membri desemnați de Minister, dintre cari unul va fi un profesor al școalei de arhitectură.

Acești 5 membri, la rândul lor, vor alege, conform alineatului anterior, încă 4 membri.

Membrii Comisiunii se vor reînnoi câte o treime la fiecare 3 ani, prin tragerea la sorți pentru cele două dintâi treimi de reînnoit, până ce se va stabili astfel, definitiv, ordinea de reînnoire.

Membrii eșiți sunt reeligibili.

Dacă se ivește o vacanță, membrul nou ales funcționează numai timpul cât avea să funcționeze cel înlocuit.

Membrii comisiunii întregite vor fi confirmați prin decret regal.

Art. 9. Comisiunea își alege din sânul ei un președinte pe timp de 3 ani, cum și un director al publicațiunilor.

Comisiunea e prezidată de ministru când participă la ședință; ea va putea lucra cu 5 membri, votul președintelui fiind preponderent în caz de paritate de voturi.

În lipsa președintelui va prezida cel mai în vârstă dintre membri.

Art. 10. Comisiunea poate alege un număr de membri onorari în străinătate și de membri corespondenți în țară; ea poate să înființeze, când va crede de cuviință, secțiuni regionale cu personalul necesar onorific sau plătit, după dispozițiunile unui regulament special, aprobat de ministru.

Secțiunile regionale se vor compune dintr-un număr de membri aleși de Comisiune dintre persoane ce întrunesc condițiunile prevăzute la art. 8 și numiți prin decret-regal. Numărul și durata funcționării lor se va fixa de comisiune în fiecare caz special.

Comisiunea poate delega acestor secțiuni acele din atribuțiunile ei, ce va crede de cuviință.

Art. 11. Comisiunea va avea un personal al său propriu, numit prin decret regal din persoanele competente prevăzute la art. 8, după propunerea Comisiunii și cu retribuțiunile fixate prin bugetul Comisiunii.

Acest personal va alcătui serviciul secretariatului, serviciul arhitectonic și serviciul colecțiunilor, cari vor funcționa pe lângă administrația Casei Bisericii.

Art. 12. Comisiunea va avea un buget propriu, care se va alcătui cu aprobarea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii și se va administra de administrația Casei Bisericii, potrivit hotărârilor Comisiunii.

Fondul Comisiunii se va forma:

a) Din alocația ce se va prevedea în fiecare an în bugetul Statului pentru studiul, restaurarea și conservarea monumentelor, săpături, etc.;

b) Din subvențiile votate anual de consiliile generale județene ale județelor în care sunt monumente istorice, după numărul și însemnătatea lor;

c) Din legatele sau donațiunile ce i se vor face de proprietari, cu sau fără destinație specială și din orice alte ajutoare.

Comisiunea va alcătui în fiecare an bugetul său, pe care îl va prezenta Ministerului Cultelor și Instrucțiunii pentru aprobare.

Art. 13. Fondurile prevăzute normal în bugetul Statului, județelor sau comunelor, pentru repararea sau întreținerea bisericilor sau altor monumente clasate istorice, se va trece mai departe în bugetele respective; nu se vor putea însă întrebuința decât în conformitate cu stipulațiunile art. 5, alin. 1.

Mențiune despre aceasta se va face obligator la capitolele respective.

Art. 14. Legatele, donațiunile și ajutoarele lăsate pentru grija monumentelor istorice vor fi considerate ca făcute Ministerului Cultelor și Instrucțiunii, care le va afecta pentru trebuințele Comisiunii.

Comisiunea monumentelor istorice va fi reprezentată prin advocații Casei Bisericii și ai Statului.

Art. 15. Toate legile, regulamentele și orice alte dispozițiuni contrarii acestui decret-lege sunt și rămân desființate.

CAPITOLUL VI.

DISPOZIȚIUNI RECENTE

Dispozițiuni referitoare la obiectele antice s'au luat și prin *„Legea pentru organizarea bibliotecilor și muzeelor publice comunale*, publicată în Monitorul Oficial No. 89 din 14 Aprilie 1932 și anume în partea a II-a intitulată „Muzele”.

Principalele dispozițiuni în această privință sunt următoarele:

Art. 11. Muzele Statului din întreg cuprinsul României depind de Ministerul Instrucțiunii, al Cultelor și Artelor.

Art. 12. Statul păstrează controlul asupra tuturor muzeelor din țară. *Niciun obiect de muzeu nu poate fi scos din țară fără aprobarea statului și dacă e de vânzare, statul își rezervă dreptul de preemțiune.*

Comercianții de antichități, obiecte de artă sau de orice obiect de muzeu și colecționarii cari se indeletnicesc cu adunarea acestor obiecte cu scop comercial, vor cere autorizație de stat. Ei sunt obligați a prezenta la cerere un inventar al obiectelor din posesia lor și a permite fotografierea sau desenarea lor. Cei cari se sustrag dela această obligație vor fi pedepsiți cu 4 luni închisoare și 20—50.000 lei amendă.

Funcționarii oficiului de vamă cari vor lăsa să treacă peste graniță obiecte de muzeu, fără aprobarea autorității în drept, vor fi pedepsiți cu 5 luni închisoare.

Art. 13. Se înțelege prin obiecte de muzeu tot ceea ce poate lămuri și ilustra trecutul și progresele civilizației noastre dela preistorie și până în vremea de față: obiecte preistorice de tot felul, obiecte și inscripțiuni greco-romane sau barbare medievale, manuscrise și tipărituri, monete de tot felul, icoane și tot felul de obiecte și podoabe bisericești, tablouri de gravori și pictori, precum și orice obiecte și reliquii de artă în legătură cu evoluția vieții istorice și artistice.

Art. 14. Muzele Statului și cele de sub controlul său vor putea primi spre păstrare și depozitare dela persoane sau instituțiuni particulare tot felul de obiecte mai sus specificate. În acest caz depunătorii vor trebui să recunoască muzeelor, în interesul științei, facultatea de a le utiliza pentru studii și cercetări științifice. Publicarea pieselor din depozitele de acest fel se va putea face numai în baza unei convenții scrise între proprietari și directorul de muzeu respectiv.

Deasemenea direcțiunile muzeelor și cele supuse controlului său vor putea cumpăra sau primi în dar orice fel de obiecte, monumente sau publicațiuni ce se cuprind în art. 12 al acestei legi.

Art. 20. Obiectele de valoare istorică păstrate în biserici și mă-

năstiri continuă a aparține cultelor respective sub supravegherea și eventual cu ajutorul statului.

Art. 23. Intreaga conducere a muzeelor Statului și a celor de sub controlul său se va face în legătură cu Comisiunea Monumentelor Istorice, afară de muzeele de științe naturale, care vor fi îndrumate de o comisiune compusă din profesori universitari de aceste specialități.

Ea are dreptul de control și supraveghere asupra tuturor funcționarilor muzeelor Statului și cele de sub controlul său și de a lua toate măsurile necesare pentru bunul mers și propășirea muzeelor de tot felul din cuprinsul țării.

Art. 26. Consiliul muzeelor se compune din:

a) Președintele Comisiunii Monumentelor Istorice, direct sau prin delegație. În cazul participării sale directe, Președintele Comisiunii Monumentelor Istorice va fi de drept și președintele Consiliului Muzeelor.

b) Rectorul Academiei de arte frumoase;

c) Rectorul Academiei de arhitectură;

d) Un delegat al Ministerului numit pe cinci ani;

e) Un membru ales pe termen de cinci ani de directorii muzeelor de stat.

Art. 27. Consiliul muzeelor are îndatorirea să se întrunească cel puțin de două ori pe an, la începutul anului, pentru planul de lucru anual și la sfârșit pentru propuneri la buget, potrivit cu necesitatea și importanța muzeelor, ca și pentru darea de seamă a lucrului săvârșit în cursul anului încheiat.

Consiliul va avea deasemenea să decidă: asupra distribuției materialelor de muzeu dobândite prin donație sau cumpărate, între muzeele din țară, după caracterul și însemnătatea lor.

Art. 28. Un regulament special va stabili toate amănunțele potrivite cu spiritul și litera prescripțiilor de mai sus.

Orice legi și dispozițiuni contrare legii de față sunt și rămân abrogate.

*

Măsuri în vederea protecției monumentelor publice — vechi și noi — precum și a obiectelor antice au fost luate și prin art. 560 din codul penal Carol al II-lea, publicat la 18 Martie 1936 și pus în aplicare la 1 Ianuarie 1937.

Conform acestui text, care urmează să se aplice oriunde legile anterioare se refereau la art. 206 cod. penal, se va pedepsi cu închisoare dela 6 luni la doi ani acela care strică un edificiu public sau destinat uzului public, un *monument* sau o statuie publică, sau un obiect păstrat, în scop științific, artistic sau documentar, într-o bibliotecă, arhivă sau colecțiune publică.

Prin monument public în sensul prevăzut de acest text de lege se înțeleg atât monumentele comemorative de evenimente sau de

persoane, cât și monumentele istorice, care sunt decretate ca atare conform Decretului-Lege din 29 Iulie 1919 pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice²⁸).

În Monitorul Oficial No. 293 din 16 Decembrie 1938 s'a publicat Regulamentul No. 109, intitulat: *pentru monumentele publice*, dar dispozițiunile lui se referă numai la monumentele publice ce se vor construi în viitor, iar nu și la tezaurele și obiectele arheologice care formează obiectul lucrării de față.

INCHEIERE

Din toate cele arătate rezultă că la noi în țară tezaurele și obiectele arheologice n'au fost neglijate, ci din contră, mai ales în timpul din urmă, li s'a dat o atenție deosebită.

Situația lor de astăzi este cea prevăzută de legea pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice din 24 Noembrie 1892, de regulamentul acestei legi din 28 Ianuarie 1893, de decretul-lege pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice din 29 Iulie 1919 și de legea pentru organizarea bibliotecilor și muzeelor publice comunale din 14 Aprilie 1932, la care se adaugă dispozițiunile cuprinse în codul civil și în cel penal.

Din acestea se desprind următoarele norme generale:

Săpăturile pentru descoperirea obiectelor arheologice nu se pot face fără aprobarea comisiunii monumentelor istorice.

Cine descopere asemenea obiecte din întâmplare, este obligat să anunțe pe primar sau prefect în termen de trei zile dela descoperire.

Obiectele care vor fi clasate ca monumente istorice, nu pot fi exportate sau distruse, iar repararea precum și vânzarea lor în țară nu se poate face fără aprobarea comisiunii monumentelor istorice.

Posesorii obiectelor arheologice pot fi obligați să le cedeze statului în schimbul unui preț fixat de comun acord, sau, în caz de neînțelegere, de justiție.

Proprietarii ai obiectelor sunt: gășitorul și stăpânul fondului, în părți egale. Când obiectele au fost găsite pe o proprietate a statului, județelor sau comunelor, sau a stabilimentelor de utilitate publică, ele sunt proprietatea statului, iar gășitorul are dreptul numai la o gratificație.

Statul n'are dreptul de a confisca obiectele găsite din întâmplare pe terenuri particulare decât numai în cazul când nu va fi fost anunțat în termen legal (3 zile), când obiectele vor fi fost ascunse sau înstrăinate în contra restricțiunilor prevăzute de lege, sau reparate fără autorizare.

Vânzarea obiectelor aflate în proprietate particulară este liberă, dar statul are drept de preemțiune.

*

28) Vezi: Const. Rădescu, I. Ionescu Dolj și alții: *Codul penal Carol al II-lea adnotat*, Vol. III pag. 618.

Noua lege ce se va întocmi pentru România Nouă va constitui desigur un progres față de ceea ce s'a făcut până acuma, dar va trebui să adopte și o bună parte din vechile legi și regulamente, care s'au dovedit a fi bune, cu condiția bine înțeles ca să fie aplicate cu stricteță și toată lumea să fie informată și convinsă de marea însemnătate națională și istorică a antichităților noastre, care constituie „istoria citită în pământ” cum a spus V. A. Urechia la Senat cu ocazia votării legii dela 1892.

ILIE TABREA

INFORMAȚII

— M. S. Regele Impărat Victor Emanuel III, unul dintre cei mai mari și mai învățați numismați ai timpului, autorul monumentalei opere *Corpus numorum Italicorum*, din care au apărut până acum 18 volume mari, a împlinit în Noemvrie a. c. vârsta de 70 ani.

Comitetul Societății noastre a trimis cu acest prilej veneratului suveran o adresă omagială prin intermediul Ex. Sale Domnului Ministru al Italiei la București

— Numărul 113—114 din revista noastră este însoțit de darea de seamă a d-lui *Dr. Anton Veleu* despre sărbătorirea d-lui prof. Constantin Moisil de către Societatea Numismatică la 19 Februarie 1939.

Numărul prezent (115—116) are ca anexă lucrarea d-lui *Ilie Tabrea*, intitulată: Opera științifică a d-lui Const. Moisil, extras din Revista Arhivelor Nr. 8 (1939).

Darea de seamă despre sărbătorirea d-lui Const. Moisil de către Arhivele Statului și societățile științifice și culturale la 12 Noemvrie 1939 apare în Buletinul Muzeului Militar Național Nr. 5—6 (1939).

— *La Monnaie de Paris* a publicat de curând un catalog al medaliilor și plachetelor bătute în legătură cu armata franceză în războiul actual. Sunt piese superbe modelate de cei mai distinși medaliști francezi și executate cu o artă desăvârșită de cea mai veche și mai celebră monetărie din lume. A se adresa: Hotel des monnaies, Service comercial, Quai Conti 11, Paris VI.

Redacția și administrația: București IV, Str. Stupinel 39.
Abonamentul anual lei 300; pentru instituții și autorități lei 500.
Membrii Societății primesc revista gratuit.
Redacția nu răspunde de păreriile exprimate de autori
în studiile și articolele publicate în revistă.

TIPOGRAFIA CURȚII REGALE F. GÖBL, FII S. A. STR. REGALĂ 19. — C. 5219.